

İKİNCİ SOFİSTİK DÖNEM: SOFİST, RETOR VE FİLOZOFLARIN DİNİ GÖREVLERİ
*THE SECOND SOPHISTIC: RELIGIOUS OFFICIALS OF SOPHISTS, RHETORS, AND
PHILOSOPHERS*

ELİF AKGÜN KAYA*

Öz: Edebi kaynaklar, epigrafik belgeler ve nümismatik veriler *İkinci Sofistik Dönem*'de (MS I-III. yüzyıl) sofist, retor ve filozofların mensubu oldukları aile ve aldıkları eğitim sonucunda, kamusal yükümlülükleri ait oldukları toplumsal sınıf içinde dikkat çekici şekilde başarıyla yerine getirdiklerini ve sahip oldukları parayı cömertçe kentleri için harcadıklarını göstermektedir. Bu kişiler βούλαρχος, βουλευτής, γραμματεὺς, στρατηγός, ἀρχιερεὺς, δαδοῦχος, ἱερεὺς, ἱεροφάντης, νεωκόρος, νεοποιός, περιθύτης, προφήτης, ἀγορανόμος, λογιστής ve ταμίας, γυμνασίαρχος, ἐφήβαρχος, ἀγωνοθέτης, εἰρήναρχος/εἰρηνάρχης, στεφανήφορος, πρύτανις/πρυτανάρχης gibi önemli kent görevlerini üstlenmişlerdir. Ayrıca eyalet düzeyinde ἀγωνοθέτης, ἀρχιερεὺς/ἀσιάρχης ve γαλατάρχης/lik gibi oldukça prestijli kamusal görevleri üstlendikleri de belgelenmektedir. Bu makalede ise İkinci Sofistik Dönem'de sofist, retor ve filozofların kentlerde üstlenmiş oldukları dini görevler ele alınmaktadır. Philostratos (VS) ve epigrafik belgeler aracılığıyla bu kişilerin *arkhiereus*, *hiereus*, *dadoukhos*, *hierophantes*, *neokoros*, *neopoiios*, *perithytes* ve *prophetes* gibi önemli dini görevleri icra ettikleri belgelenmektedir. Bu görevleri kendi kentlerinde olduğu gibi vatandaşı oldukları diğer kentlerde de üstlenmişlerdir. Kamusal görevler üstlenmede retorların daha aktif olduğu görülmektedir; ancak dini görev üstlenen sofistlerin sayısı retorlardan daha fazladır. Filozofların ise genel olarak kamusal görev üstlenme ve imtiyazlar elde etme hususunda sofist ve retorların gerisinde kaldıkları tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sofist • Retor • Filozof • Memuriyet • Dini Görevler

Abstract: Literary sources, epigraphical documents, and numismatic evidence show that the sophists, rhetors, and philosophers that belonged to the most prominent and the wealthiest families had an excellent education and so they officiated successfully many public services and generously spent their money for the cities in the Second Sophistic Period (Ist to IIIrd centuries AD). They undertook important municipal magistracies such as βούλαρχος, βουλευτής, γραμματεὺς, στρατηγός, ἀρχιερεὺς, δαδοῦχος, ἱερεὺς, ἱεροφάντης, νεωκόρος, νεοποιός, περιθύτης, προφήτης, ἀγορανόμος, λογιστής ve ταμίας, γυμνασίαρχος, ἐφήβαρχος, ἀγωνοθέτης, εἰρήναρχος/εἰρηνάρχης, στεφανήφορος, πρύτανις/πρυτανάρχης. Also, it is documented that they took on quite prestigious provincial magistracies such as ἀγωνοθέτης, ἀρχιερεὺς/ἀσιάρχης, and γαλατάρχης. In this article, religious services of sophists, rhetors, and philosophers in the Second Sophistic Period are investigated. Philostratos (VS) and epigraphical documents assert that these persons took on important religious duties such as *arkhiereus*, *hiereus*, *dadoukhos*, *hierophantes*, *neokoros*, *neopoiios*, *perithytes* and *prophetes*. They fulfilled these tasks in their own cities as well as in other cities they became citizens. It is obvious that rhetors were more active in public tasks; but, the number of sophists who took on religious duty was more than the rhetors. On the other hand, it is determined that philosophers generally fell behind sophists and rhetors about undertaking public duties and obtaining privileges.

Keywords: Sophist • Rhetor • Philosopher • Official Duty • Religious Official

* Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Burdur.
eakgun@mehmetakif.edu.tr

Roma yönetimi altındaki Hellen kentlerinin elitleri, ait oldukları sosyal sınıf içinde ön plana çıkıp Roma'nın saygısını kazanmak ve Roma yurttaşlık hakkı elde etmek için kamusal görev üstlenme konusunda birbirleriyle yarışır hale gelmişlerdir. Bunun yanı sıra, kentler de varlıklı yurttaşlardan yönetimle ilgili memuriyetleri ve bu memuriyetlerin getirmiş olduğu maddi külfeti üstlenmelerini, hayır işleri yapmalarını ve kentlerinin sorunlarını çözmelerini beklemişlerdir. Bir memuriyeti icra etmek ve onun gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmek oldukça külfetli bir iş olduğu için kentlerde ancak varlıklı kişiler memuriyet üstlenebilmekte ve bunun giderlerini karşılayabilmektedir. Böyle bir ortamda, zengin ailelerin üyeleri olmaları ve mesleklerinden dolayı elde ettikleri para, ün ve çevre sayesinde üst düzey insanlarla özellikle de imparatorlarla yakın ilişkiler kurmaları, kültürel birikimleri, sorunları çözmedeki yetenekleri, konuşma konusundaki olağanüstü başarıları sofist, retor ve filozofları kamusal görev ve *leiturgia*'lar üstlenme konusunda cazip bir hale getirmektedir. Gerek kentler gerekse eyaletler çözülmesi gereken bir problemleri olduğunda ya da imparatora elçi gitmesi gerektiğinde ünlü bir sofist, retor ya da filozofları varsa kendilerini şanslı hissetmektedirler; çünkü bu kişiler sorunları çözüme konusunda, imparatorları etkileme hususunda hiç kimsede olmayan söylev yeteneğine ve ikna kabiliyetine sahiptirler. Antik kaynaklar ve epigrafik belgeler de sofist, retor ve filozofların kamusal yükümlülükleri ait oldukları toplumsal sınıf içinde başarıyla yerine getirdiklerini ve sahip oldukları parayı cömertçe kentleri için harcadıklarını göstermektedir. Ayrıca kentler de bu kişilerden zenginliklerini, entelektüel birikim ve siyasi güçlerini kentler için kullanmalarını beklemektedir. Bu kişilerin yazıtlarda *εὐεργέτης*, *κτίστης*, *οἰκιστής* ve *τροφεὺς* gibi onursal unvanlarla anılmaları, zenginlik ve güçlerini hem kendi anavatanları hem de vatandaşlık edindikleri kentler için kullandıklarını göstermektedir.

Epigrafik belgeler, antik kaynaklar ve nümismatik buluntular sofist, retor ve filozofların *βούλαρχος*, *βουλευτής*, *γραμματεὺς*, *στρατηγός* gibi kent yönetimiyle ilgili görevleri; *ἀρχιερεὺς*, *δαδοῦχος*, *ἱερεὺς*, *ἱεροφάντης*, *νεωκόρος*, *νεοποιός*, *περιθύτης* ve *προφήτης* gibi kent yaşamında önemli bir yer tutan dini memurlukları; kentler için oldukça külfetli ticaret-maliyeyle ilgili görevler olan *ἀγορανόμος*, *λογιστής* ve *ταμίαις*'liği; *γυμνασιάρχος* ve *ἐφήβαρχος* gibi gençlerin eğitimiyle ilgili sorumlulukları; oldukça masraflı bir görev olan *ἀγωνοθέτης*'liği; güvenlikle ilgili memurluk olan *εἰρηναρχος*/*εἰρηναρχής*'liği; *eponymos* memurluklar *στεφανήφορος* ve *πρύτανις*/*πρυτανάρχης*'liği üstlenmiş oldukları belgelenmektedir¹. Bu görevler dışında mahkemelerde avukatlık (*νομικός*) yaptıkları, hukuksal konularla ilgilendikleri, kentler ve kişiler arasındaki anlaşmazlıkları çözdükleri de bilinmektedir. Olayları çözüme konusunda akılcı tutumları ve bir konunun en iyi şekilde nasıl savunulacağını bilgisi ve yeteneğine sahip olup ikna kabiliyetlerinin yüksek olmasından dolayı kent ve eyaletlerin çözülmesi gereken önemli problemlerinde imparatora elçi olarak (*πρεσβευτής*) gönderilmektedirler. Bu elçilik görevlerinde kentler için imparatora yüklü miktarda para, ayrıcalıklar ve *neokoros*'luk gibi onursal unvanlar elde etmeyi başarmışlardır. Bu makale ise, sofist Philostratos² tarafından İkinci Sofistik Dönem³ olarak adlandırılan MS I. yüzyılın ikinci yarısı ile MS III. yüzyılın ilk yarısında Anadolu kentlerinde yaşamış sofist, retor ve filozofların kent düzeyinde üstlenmiş oldukları dini memurluklarla sınırlandırılmıştır.

¹ Puech 2002; Özlem-Aytaçlar 2006; Akgün-Kaya 2016.

² Solmsen 1940, 556-572; Anderson 1986; Landfester 2007, 460-463; Bowie 2009, 19-33; Akgün-Kaya 2015, 251-270.

³ Bowersock 1969; Bowie 1970; Jones 1980; Anderson 1993; Gleason 1995; Swain 1996; Sandy 1997; Goldhill 2001; Whitmarsh 2005; Özlem-Aytaçlar 2006; Eshleman 2012; Akgün 2013; Janiszewski *et al.* 2015.

Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde Hellen kentlerinde dini ritüeller toplumda önemli bir yer tutmaktadır. Bundan dolayı da dinle ilgili memurluklar kentlerin en prestijli ve masraflı görevlerinden olup seçkin yurttaşlar tarafından üstlenilmektedir. Yazıtlar, edebi kaynaklar ve nümismatik veriler sofist, retor ve filozofların ἀρχιερέυς, δαδοῦχος, ἱερέυς, ἱεροφάντης, νεωκόρος, νεοποιός, περιθύτης ve προφήτης gibi dini memurlukları üstlenmiş olduklarını göstermektedir. Bir kenttin en üst düzey memuru olan *arkhiereus* (ἀρχιερέυς=başrahiplik), dini ritüellerin gerçekleşmesi ve kült adına şenliklerin, bayramların ve gladyatör oyunlarının düzenlenmesinden sorumludur. Bu görevi üstlenen kişiler sıradan hayırseverlerden daha zengin, kentlerin kurtarıcısı (σωτήρ) ve kurucusu (κτίστης) olarak anılan kişiler arasından seçilmektedir⁴. MS 198–209 yılları arasına tarihlenen ve Pergamon'da ele geçtiği düşünülen⁵ bir yazıtta, L. Septimius Tryphon, filozof ve yaşam boyu Dionysos *Kathegemon*'un *arkhiereus*'u (ἀρχιερέυς τοῦ καθηγεμόνος Διονύσου διὰ βίου) olarak anılmaktadır⁶. Bunun yanında, Genç Dionysos unvanını almış olan Marcus Aurelius Antoninus Augustus'un (Caracalla) yaşam boyu *arkhiereus*'luğunu ve Dionysos'un arka arkaya iki kez *hiereus*'luğunu yapmış olduğu da yazıttan öğrenilmektedir. Anadolu ve Kıta Hellas'ta geniş bir tapınım gören Dionysos⁷ kültü Hellenistik Dönem'de Pergamon'da kral kültüne dönüşmüş⁸ ve Roma İmparatorluğu ile kurulan ilişkiler kültün Roma İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmesini sağlamıştır. Marcus Aurelius'un Pergamon'daki Dionysos Sanatçılar Derneği tarafından eş başkan ilan edilmesi; Hadrianus⁹, Antoninus Pius¹⁰, Commodus¹¹ ve Caracalla'nın¹² Yeni Dionysos unvanıyla anılması, kültün Roma'yla ilişkisini ve etkinliğini göstermektedir. Ayrıca kült yöneticileri Dionysos adına Pergamon'da görkemli bir tapınak inşa ettirmiş ve Dionysos için şenlikler düzenlemişlerdir¹³. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu'daki kült dernekleri ve kült sanatçıları ile varlığı devam ettirilen şenliklerde Tanrı Dionysos'un başından geçenlerin içki, yemek ve dans eşliğinde kült üyeleri tarafından canlandırıldığı eğlenceler organize edilmekteydi¹⁴. Kült ve sanatçı dernekleri, yüklü bir bütçe gerektiren bu organizasyonların maliyetlerini zengin ve üst sınıf hayırsever kült liderlerinin bağışlarıyla karşılamaktaydılar¹⁵. Bu kült liderleri, kültün başrahibi (ἀρχιερέυς) olarak *Dionysos Kathegemon*¹⁶

⁴ Bowersock 1965, 112; Price 1984, 63.

⁵ Bu yazıtın tam olarak nerede bulunduğu bilinmemektedir. Bk. SEG 35 1040/1732; Merkelbach 1985; CIG 6829.

⁶ CIG 6829; SEG 35 1040/1732; Lüders 1873, 185, no. 103; Merkelbach 1985, 136-137, str. 8-11.

⁷ Dionysos kültüyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Nilsson 1957; Otto 1965; Merkelbach 1988; Frei 1990; Göktürk 2000; Öztürk 2010.

⁸ Ohlemutz 1940, 90-122; Nilsson 1957, 9-10; Müller 1989, 539-553; Öztürk 2010, 56, 201; Schwarzer 2014, 414.

⁹ *I. Sardis* 13, str. 2; ayrıca bk. Bosch 1967, 128, 130; SEG 47 1527; IG XIV 2495; MAMA VIII 418c; *I. Aphrodisias* 9.

¹⁰ *IG II²* 1350, str. 5-6.

¹¹ *I. Ephesos* 293, str. 1-4.

¹² CIG 6829; SEG 35 1040/1732; Merkelbach 1985, 136-137, str. 11-12; ayrıca bk. Akurgal 1969, 86.

¹³ Akurgal 1969, 83-86; Radt 1999, 189-190; Schwandner 1990; Maischberger 2014, 294-299; Agelidis 2014, 397-399.

¹⁴ Dionysos Sanatçı Dernekleri için bk. Guen 2001; Aneziri 2003; Petzl – Schwertheim 2006; Bussières 2014.

¹⁵ SEG 26 1272. Sofist Niketes'in soyundan gelen Smyrnalı sofist Euodianos da Dionysos sanatçılarının denetçiliğini yapmıştır. Philostratos, Dionysos sanatçılarının çok kibirli ve oldukça zor kontrol altında tutulan bir grup olmalarına rağmen Euodianos'un bu görevi çok iyi bir şekilde yerine getirdiğini aktarmaktadır (Philostr. VS 596).

¹⁶ Pergamon'da Dionysos kültü oldukça önemli olup *Kathegemon* (καθηγεμών=önder) *epitheton*'u ile tapınım görmüştür. Konuya ilişkin bk. *I. Pergamon* I 221, 222, 236, 248; *I. Pergamon* II 317, 318, 319, 320, 384, 485, 486A; *MDAI* (A) 24 177, 27; 24 179, 31; 32 371, 128; 33 407, 36; 35 461, 43; SEG 29 1264; 37 1020.

onuruna iki yılda bir kutlanan bu şenliklerin düzenlenmesinde aktif görev almışlardır¹⁷. Filozof L. Septimius Tryphon, yaşam boyu Dionysos *Kathegemon*'un *arkhiereus* luğunu (ἀρχιερεὺς τοῦ καθηγέμενος Διονύσου διὰ βίου) ve Dionysos kültünün iki kez *hiereus*'luğunu üstlenen biri olarak küttele ilgili ritüellerin yerine getirilme konusunda gerekli sorumlulukları fazlasıyla yerine getirmiş olmalı ki, yazıtta Dionysos Sanatçılar Derneği'nin bir üyesi ve *arkhiereus*'u olarak Dionysos için masraflarını kendi cebinden karşıladığı ve harcamalar yaptığına yer verilmiştir. Ayrıca L. Septimius Tryphon yaşam boyu *arkhierosyne*'lik¹⁸ görevini gönüllü bir şekilde kabul ederek dini hizmetleri yapacağına söz vermiştir¹⁹.

Epigrafik belgelerden *arkhiereus* görevi üstlendiği bilinen diğer bir isim retor ve sofist Claudius Aurelius Zelos'tur. Aphrodisias'ta ele geçen yazıtlar Zelos'un kentinde imparator kültünün *arkhiereus*'luğunu yapmış olduğunu göstermektedir²⁰. Kentin aristokrat sınıfından olan Claudius Aurelius Zelos kült rahipliği dışında *tamias* ve *neopoios* gibi önemli kent görevlerini de yerine getirmiştir. Ayrıca yazıtlarda kentin kurucusu ve avukatı olarak zikredilmektedir. Savunmalarıyla da polis için pek çok başarı kazanmıştır. Babası Tiberius Claudius Zelos da imparator kültünün *arkhiereus*'luğunu görevini yerine getirmiştir²¹. Ayrıca baba Tiberius Claudius Zelos Aphrodite kültünün *hiereus*'luğunu yapmış ve masraflarını kendi cebinden karşıladığı birçok kamusal binayı da kent için yaptırmıştır²². Kentin en önemli tanrıçası Aphrodite olmasına rağmen, Aphrodisias'ta *arkhiereus* ifadesi Aphrodite'nin değil, imparatorluk kültünün rahibi için kullanılmaktadır²³. Aphrodisias Roma denetiminden bağımsız, özerk kentlerden biridir. Bu özerkliğin elde edilmesinde retor ve sofist Claudius Aurelius Zelos'un annesi Iulia Paulia'nın soyundan olan G. Iulius Zelos etkili olmuştur²⁴. Aphrodisias valinin denetiminden muaf olmasına rağmen kentte imparatorluk kültüne ait görkemli bir tapınak (*Sebasteion*) bulunmaktadır²⁵. Ayrıca eyalet topluluğuna üye olmadığı için yurttaşlar eyaletin *arkhiereus*'luğunu yapma konusunda herhangi bir zorlamaya maruz kalmamaktadır²⁶. Traianus ve Hadrianus tarafından Aphrodisias'a gönderilen iki ayrı mektupta kentin özgür, otonom ve vergiden muaf olduğu belirtilmiştir²⁷. Özellikle Traianus'un gönderdiği mektupta kentin, Asia'nın ortak *leiturgia*'larına tabi olmadığı vurgulanmaktadır²⁸.

Aphrodisias'ta ele geçen yazıtlar aracılığıyla *arkhiereus* görevini üstlenmiş olduğu öğrenilen diğer sofist ise Marcus Flavius Antonius Lysimakhos'tur²⁹. Lysimakhos, retor ve sofist Claudius Aurelius

¹⁷ Dionysos kült görevlileri için bk. Nilsson 1957, 52-66.

¹⁸ *Arkhierosyne* için bk. Carter 2004, 41-68; Şahin 2015, 1-26.

¹⁹ CIG 6829; SEG 35 1040/1732; Lüders 1873, 185, no. 103; Merkelbach 1985, 136-137, str. 12-17.

²⁰ CIG 2845; MAMA VIII 564, lev. 28, 33.

²¹ Reynolds 1991, 19, 26.

²² Robert 1966, 396-398; Puech 2002, 471, no. 260.

²³ Brody 2001, 103.

²⁴ CIG 2845; MAMA VIII 564; Reynolds 1982, 164-165, no. 40; Puech 2002, 169, no. 62.

²⁵ *I. Aphrodisias* 465; CIG 2839, str. 2: τοῦ Σεβαστείου ναοῦ. Konuyla ilgili olarak ayrıca bk. Reynolds 1981, 317-327; Burrell 2004, 83, 101.

²⁶ Aphrodisias gibi Stratonikeia da özgür ve otonom bir kenttir (*I. Ephesos* 233, str. 6-9; 237, str. 5-9). Konuyla ilgili olarak ayrıca bk. Friesen 1993, 153; Burrell 2004, 62, 313, 344.

²⁷ Reynolds 1982, 113-118, no. 14-15.

²⁸ Reynolds 1982, 113, no. 14.

²⁹ CIG 2785; MAMA VIII 501; Puech 2002, 338-341, no. 167-168; Özlem-Aytaçlar 2006, 143, no. 122-123.

Zelos gibi hem imparatorluk kültü rahipliğini hem de tanrıça Aphrodite'nin *neopoiος*'luğunu yapmıştır. Yazıtlar Lysimakhos'un *gymnasiarkhos*, *stephanephoros* ve soyu tarafından kurulmuş olan *Lysimakheia* Oyunları'nın *agonothetes*'liği³⁰ gibi önemli kent görevlerini üstlenmiş olduğunu göstermektedir.

Epigrafik belgelerden *arkhiereus* görevi üstlendiği öğrenilen son kişi de retor Marcus Antonius Meleagros'tur³¹. Augustus Dönemi'ne tarihlenen ve Alabanda'dan ele geçen bir yazıtta Meleagros, Roma'nın ve İmparator Caesar'ın *arkhiereus*'u (ἀρχιερατεύσαντα τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος) olduğu³², kralların soyundan geldiği ve *gymnasiarkhos* görevini üstlendiği için *demos* tarafından heykeli dikilmek suretiyle onurlandırılmıştır³³. Yazıttan Meleagros'un *gymnasiarkhos* görevini bir yıl (ἐν τῆ ἐνιαυσίῳ γυμνασιαρχίᾳ) başarılı bir şekilde yerine getirdikten sonra kentin en prestijli memurluğu olan *arkhiereus*'luğu cömert bir şekilde para harcayarak icra ettiği öğrenilmektedir.

Kentlerin en önemli dini görevlerinden diğer biri de *hiereus*'luktur. Epigrafik ve antik kaynaklar retor Diotrephe, Timokrates ve Tiberius Claudius Pardalas'ın; Epikürosçu filozof hekim Herakleitos ve filozof L. Septimius Tryphon'un; sofist Iulius Aurelius Kharidemos (Iulianus) ve Polemon'un *hiereus* görevini üstlenmiş olduklarını göstermektedir. *Hiereus*, sorumlu olduğu tapınağın bakımından, kurbanların sunulmasından, kült adına festivallerin düzenlenmesinden ve tapınakla ilgili her türlü yükümlülüklerin yerine getirilmesinden sorumludur. Görev süresi bir yıl olmakla birlikte bazı durumlarda bu görevin ömür boyu devam ettiği görülmektedir³⁴. *Antiochia ad Maeandrum*³⁵ kentinde ele geçen yazıtta retor Diotrephe, tanrıça Roma ve Men'in *hiereus*'u (ἱερέα θεοῦ Μηνὸς καὶ θεᾶς Ρώμης ἀπὸ προγόνων) olarak anılmaktadır³⁶. Yazıtta yer alan ἀπὸ προγόνων ifadesi Diotrephe'sin ailesinin kenti *Antiochia ad Maeandrum*'da³⁷ nesiller boyu *hiereus* görevini üstlendiğine ve kendisinin de kalıtsal olarak bu görevi yerine getirdiğine işaret etmektedir. Nesiller boyu (ἀπὸ προγόνων) *hiereus* görevinin üstlenilmiş olması ailenin kentin önemli kişileri arasında yer aldığını göstermektedir³⁸.

³⁰ Liermann 1889, 116-119; Robert 1966, 395; Reynolds 1982, 189; Puech 2002, 338-341; Janiszewski *et al.* 2015, 225; Akgün-Kaya 2016, 169, 176-177.

³¹ Yazıtta Marcus Antonius Meleagros için ἀριστον τὰ τε ἦθη καὶ τοὺς λόγους (*hem karakteri hem de sözleri mükemmel*) ifadesinin kullanılmış olması, onun retor olduğunu düşündürmektedir (Robert 1969, 308, dn. 8).

³² Alabanda'da Tanrıça Roma'ya adanan tapınak MÖ 170'li yıllarda inşa edilmiş ve daha sonra imparator kültü ile birleşip varlığını devam ettirmiştir (Mellor 1981, 959-960).

³³ Cousin – Diehl 1886, 307, no. 2; Özlem-Aytaçlar 2006, 160, no. 165.

³⁴ Wörrle 1990, 19-58; Jones 1966, 227; Bremen 1996, 22. Ayrıca bk. *TAM* III 1. 16; 90; 176; 305; 787; *MAMA* IX 34; *I. Perge* 123-125; *I. Aphrodisias* 140, 250, 281.

³⁵ Yazıt Denizli'den olup tam buluntu yeri bilinmemektedir. Strabon (XIII. 4. 15; XIV. 2. 24), Diotrephe'sin ünlü bir sofist ve Mylasalı (Milas) G. Iulius Hybreas'ın öğretmeni olduğunu aktarmaktadır. Yazıtta adı geçen retor Diotrephe ile Strabon'un bahsettiği sofist Diotrephe'sin aynı kişiler mi yoksa baba-oğul mu oldukları tam olarak bilinmese de, C. P. Jones bu kişilerin aynı kişi olma olasılığı üzerinde durmaktadır. Strabon'da yer alan Διοτρέφους τοῦ Ἀντιοχείως ve Diotrephe'sin Mylasalı (Milas) G. Iulius Hybreas'ın öğretmeni olduğu ifadesinden hareketle de yazıtın *Antiochia ad Maeandrum*'dan ele geçtiği düşünülmektedir (Sheppard 1981, 20-21; Jones 1983, 376-378). Ayrıca *Antiocheia*'da MÖ 165 yılından itibaren Tanrıça Roma Kültü'nün var olduğunun bilinmesi, bu olasılığı güçlendirmektedir (Mellor 1975, 45). Bu bölgeden Tanrıça Roma ile ilgili en erken veri Tripolis'te (Yenice) ele geçmiştir (*MAMA* VI 53).

³⁶ Sheppard 1981, 20-21; Jones 1983, 380; *I. Attouda* 23. 3; *SEG* 31 899; Özlem-Aytaçlar 2006, 166, no. 176.

³⁷ Hazlitt 1851, 37.

³⁸ Mellor 1975, 182-184, 186. Atina'da Dionysos Tiyatrosu'nda diğer tanrıların rahipleriyle birlikte Roma'nın

Tanrıça Roma'nın *hiereus*'luğu hem sosyal hem de politik açıdan bir kentteki en önemli görevlerden biri olup genellikle de *eponymos* memurluk olarak tanımlanmakta³⁹ ve değişen politik duruma uyum sağlamakla birlikte bazen diğer memuriyetlerle ya da kültlerle var olmaya devam ettiği gözlemlenmektedir⁴⁰. Augustus Kültü'yle birlikte anılmaya başlayınca da Asia Eyaleti'nde imparatorluk kültürüyle birlikte tapınım görmüştür⁴¹. Men Kültü ise MÖ II. yüzyıldan MS IV. yüzyıla kadar Anadolu'da pek çok kentte tapınım görmektedir⁴² ve kültürün *hiereus* görevinin kentlerin seçkin yurttaşları tarafından üstlenildiği bilinmektedir⁴³. Ayrıca yazıtta, Diotrephe's'in üstün ve dindar bir şekilde *gymnasiarkhos* görevini yerine getirdiği, kent için pek çok kez yöneticilerin huzuruna çıkararak başarılı bir şekilde elçilik yaptığı, savaş zamanlarında kentin ihtiyaçlarına duyarsız kalmayıp bunları cömert bir şekilde giderdiği, kente güven ve doğruluk verdiği, savaşta ve barışta iyi bir adam, kurtarıcı, hayırsever olduğu için kent tarafından bu hizmetlerinin karşılığı olarak öldüğünde kamusal cenaze töreniyle onurlandırılmıştır. Bütün bunlar Diotrephe's'in kentin seçkin yurttaşlarından biri olduğunu göstermektedir.

Antiochia ad Cragum'dan ele geçen bir yazıtta retor Timokrates, Tanrıça Roma'nın *hiereus*'u olarak onurlandırılmaktadır⁴⁴. Kızı tarafından onurlandırıldığı bu yazıttan Timokrates'in iyi bir yurttaş olduğu da öğrenilmektedir. Ne yazık ki, Timokrates ile ilgili bilgiler bu yazıttan ibarettir. *Cilicia Tracheia* (Dağlık Kilikia) Bölgesi'nde bulunan *Antiochia ad Cragum*'da Tanrıça Roma kültürüyle ilgili başka bir veri mevcut değildir⁴⁵.

Aizanoi'da ele geçen ve MS II. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta, retor Tiberius Claudius Pardalas için

hiereus'u için oturma yeri ayrılmıştır (IG II² 5047; 5114). Mellor (1975, 185), Atina'da önemli bir memuriyet olan *strategos* görevini yerine getiren kişinin aynı zamanda *hiereus* olarak tanrıçaya hizmet ettiğini aktarmaktadır (Ayrıca bk. IG II² 3266B; 3274; Oliver 1950, 87). Atina'da *strategos*'luk (στρατηγῆσας αὐτοῖς τὴν ἐπὶ τῶν ὀπλῶν) yapan sofist Lollianus (Philostr. VS 526; Jones 1990a, 71), Atina'da ele geçen ve MS 141/142 yılına tarihlenen *prytanis* listesinin yer aldığı bir yazıtta *hiereus* olarak anılmaktadır. (SEG 26 147; IG II² 1764 str. 59-61; Agora XV 334). Ayrıca Mellor (1975, 185), Tanrıça Roma ve Augustus'un ya da imparator kültürüyle ilgili herhangi bir görevin Atina'daki en nüfuzlu kişi tarafından üstlenildiğini belirtmektedir.

³⁹ Anadolu'daki *Dea Roma* Kültü için bk. Tac. Ann. IV. 56; ayrıca bk. Magie 1950, 1613; Mellor 1981, 966; SEG 2 696.

⁴⁰ I. Sardis 93; I. Pergamon II 374; TAM III 1, 108-114.

⁴¹ Mellor 1981, 966. M. Tullius Kratippos Pergamon'da Tanrıça Roma ve Augustus Kültü'nün bilinen ilk *hiereus*'udur (MDAI (A) 24, 178, no. 30, str. 5-6). M. Tullius Kratippos'un büyükbabasının Cicero'nun arkadaşı Pergamonlu peripatik filozof Kratippos olduğu düşünülmektedir (Cic. Off. 3. 5. 5; ayrıca bk. CIL III 399; O'Brien-Moore 1942, 23-49; Johnson 1943, 256-257; Rogers – Pepler 1944, 287; Todd 1944, 62).

⁴² Strab. XII. 8.17-20; Athen. Deipn. II.17.19; ayrıca bk. Head 1897, 83, no.10, 177-179, no. 2, 5, 12; Anderson 1913, 267-300; Ramsay 1916, 83-134; Erzen 1953, 1-14; Lane 1964, 28, 1971; 1975; 1976; 1978; Paz de Hoz 1999; Büyükgün 2006; Türkan 2012, 333-348. Men Kültü'nün tapınakları, genelde küçük yerleşim yerlerinde ve köylerde kurulup gösterişten uzak, sade ahşap yapılardan oluşmaktadır. Aynı zamanda tapınağın kurucusunun kültürün rahibi olarak görev yaptığı düşünülmektedir (Malay 2005, 53). Strabon (XII. 3. 31), Pontus'ta Ameria kasabasında Men Pharmakes Tapınağı'nın bulunduğunu ve bu tapınakta pek çok tapınak hizmetkârının bulunduğunu aktarmaktadır. Ayrıca gelirleri rahip tarafından toplanan tapınağa ait kutsal bir arazinin varlığından da bahsetmektedir (ayrıca bk. Lane 1964, 53-57; Arslan 2007, 29 vd. dn. 113).

⁴³ I. Aphrodisias 24, 148, 165; MAMA VIII 406, 445, 446; SEG 30 1245; Lane 1976, 49-51; Reynolds 1982, 152, no. 29; 155-156, no. 32.

⁴⁴ Puech 2002, 465, no. 254.

⁴⁵ Mellor 1975, 88.

ιερατεύσαντα τοῦ Διός ifadesi kullanılmaktadır⁴⁶. Yazıttan Aizanoi'da Zeus'un rahipliğini üstlenmiş olduğu anlaşılan Pardalas, aynı zamanda Pergamon'daki Asia Eyalet tapınaklarının *arkhiereus*'lüğü⁴⁷ yapmıştır. Bu görevlerin yanı sıra *stephanephoros*, *agonothetes* ve *strategos* gibi ekonomik olarak oldukça külfetli memurlukları da icra etmiştir. Ayrıca MS 138–161 yılları arasına tarihlenen ve Pergamon'da ele geçen başka bir yazıtta da περιθύτης (tapınak görevlisi) olarak anılmaktadır⁴⁸. Ele geçen yazıtlar Aizanoi'da Zeus Kültü'nün varlığını ve Zeus'un kentin en önemli tanrısı olduğunu göstermektedir⁴⁹. Kentteki tapınak Hadrianus zamanında yenilenmiştir⁵⁰. MS III. yüzyıla ait bir heykel kaidesinde de kentin *neokoros* (νεωκόρου τοῦ Διός) unvanına sahip olduğu bilinmektedir⁵¹.

İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen ve Rhodiapolis'te ele geçen yazıtlarda Epikürosçu filozof ve hekim Herakleitos, Rhodiapolislilerin *boule*'si, *demos*'u, *gerousia*'sı ve Atina'daki Epikürosçu filozoflar tarafından Rhodiapolis yurttaşı, vatansever, Asklepios ve Hygeia'nın *hiereus*'u olarak aralıksız yıllık onurlarla onurlandırılmaktadır⁵². Rhodiapolis'te ele geçen başka bir yazıttan Herakleitos'un sağlık tanrıları Asklepios ve Hygeia'nın yaşam boyu *hiereus*'u olduğu ve bu tanrılar adına tapınak inşa ettirdiği öğrenilmektedir⁵³. Hem Asklepios yarışmaları hem de dağıtılması için 15.000 gümüş *denarii*'yi vatanına cömertçe vermiştir⁵⁴. Ayrıca 2011 yılı itibariyle Rhodiapolis kazılarında ortaya çıkarılan Asklepieion, Herakleitos tarafından yaptırılmış ve kendisi hastalarını burada tedavi etmiştir. Bu bağlamda Asklepios Kültü'nü⁵⁵ Rhodiapolis'e Herakleitos'un getirmiş olduğu düşünülmektedir⁵⁶. Herakleitos'un bir hekim olarak felsefi eğitim aldığı ve Galenos'un "*En iyi hekim aynı zamanda bir filozoftur*" anlayışını benimsediği görülmektedir⁵⁷.

MS III. yüzyıla tarihlenen ve Aphrodisias'ta ele geçen bir yazıtta sofist Iulius Aurelius Kharidemos (Iulianus), Dionysos'un yaşam boyu *hiereus*'u olarak anılmakta ve kentinde yaptığı imar faaliyetleri,

⁴⁶ PIR² C 951; MAMA IX 19; Puech 2002, 372, no. 192.

⁴⁷ Sofist, retor ve filozoflar kent dışında eyalet ve imparatorluk düzeyinde pek çok memurluğu üstlenmişlerdir. *Arkhiereus*'lük da bu görevlerden biridir; ancak eyalet *arkhiereus*'luğu görevini üstlenen sofist, retor ve filozoflar bu makalenin dışında bırakılmıştır. Eyalet *arkhiereus*'luğu görevini üstlenen sofist, retor ve filozoflar için bk. Akgün-Kaya 2016, 206-215.

⁴⁸ I. Asklepieion 140/140 [1].

⁴⁹ MAMA IX xxxiii–xlili; MAMA IX 35; SEG 35 1365; Burrell 2004, 116.

⁵⁰ Aizanoi'daki Zeus Kültü, Atina'daki Zeus Olympos Kültü'yle eş zamanda ünlenmeye başlamış ve MS III. yüzyıla kadar Aizanoi'da varlığını korumuştur. Bu tesadüfi bir durum değildir; çünkü Hellen dostu olan imparator Hadrianus, Hellen kültürünün yaygınlaşması ve gelişmesi için kentlere her türlü desteği vermiştir (MAMA IX XXXIII-XLII; Burrell 2004, 116-118; Hoff 2011, 122-139).

⁵¹ IGR IV 581, str. 1-3; krş. MAMA IX 416; IGR IV 567; IGR IV 584. Aizanoi, Zeus'in *neokoros*'lüğüne sahip tek kenttir (Burrell 2004, 116). Kent *neokoros*'lukla birlikte *asylia* hakkını da elde etmiştir (Rigsby 1996, 447-448). *Asylia* kavramıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Sarıkaya 2012.

⁵² TAM II 910.

⁵³ TAM II 906.

⁵⁴ König 2005, 259-260.

⁵⁵ Edelstein – Edelstein 1998; Wickkiser 2008.

⁵⁶ Çevik *et al.* 2010, 34.

⁵⁷ Gal. Med. 19. 37. 11. İkinci Sofistik Dönem'de hekim – filozof için bk. Özlem-Aytaçlar 2006, 59-82.

üstlendiği bütün idari görevler ve kenti için yerine getirdiği *euergetes*'likten dolayı onurlandırılmıştır⁵⁸. Aphrodisias'ta ele geçen yazıtlar kentte Dionysos'a tapınımın ve Dionysos Sanatçı Derneği'nin var olduğunu göstermektedir⁵⁹. Dionysos Kültü, Aphrodisias'ta imparatorluk kültü ile birleştirilmiş ve Dionysos'un rahipleri aynı zamanda imparatorluk kült rahibi olarak hizmet etmiştir⁶⁰. Ayrıca Philostratos, Smyrna'da Dionysos için düzenlenen kutlamalarda Smyrnalıların rahibi tören alanına Dionysos'un kutsal gemisine bindirerek getirdiklerini aktarmaktadır⁶¹. Sofist Polemon da Smyrna'da Dionysos için düzenlenen tören alayında Dionysos'un kutsal gemisine bindirilerek tören alanına gelme ayrıcalığına nail olan rahiplerden biridir.

MS II.-III. yüzyıllar arasına tarihlenen ve Pergamon'da ele geçen bir yazıtta sofist Tiberius Claudius Nikomedes⁶², *dadoukhos* (δαδοῦχος) olarak anılmaktadır⁶³. *Dadoukhos*, Demeter ve Dionysos kültüründe dini ritüel sırasında her iki elinde meşaleyi tutan görevlidir⁶⁴. *Hierophantes*'likten sonra Demeter kültüründeki⁶⁵ en önemli görevlilerden biri olan *dadoukhos*, ayın sırasında bazı kutsal bölümlerin okunmasından sorumlu olmanın yanı sıra kültle ilgili gizemlerin sergilenmesinde ve tapınağın yönetilmesinde *hierophantes*'le birlikte görev almaktadır⁶⁶. *Hierophantes*'e eşlik ettiği dini törenlerde mor renkli özel bir kıyafet giyip başına mersin ağacı yapraklarından yapılmış taç (στέφανον) takmaktadır⁶⁷. *Dadoukhos* görevini yerine getiren kişiler genellikle uzun yıllar bu görevi üstlenmiş olduklarından *dadoukhos*'luğun ömür boyu süren bir görev olduğu düşünülmektedir⁶⁸. Atina'da Eleusis Mysterion'larında *dadoukhos* görevini kentin seçkin ailelerinin üyeleri arasından gönüllü olan ya da *demos* tarafından seçilen kişilerin gerçekleştirdiği bilinmektedir⁶⁹. Demeter ve Dionysos, Pergamon'da tapınım gören önemli kültlerden olup kentte hem Demeter hem de Dionysos için tapınak bulunmaktadır. Kentte ele geçen epigrafik belgeler kült görevlilerinin seçkin ailelerden geldiklerini ve özellikle de kadınların kültte aktif görev aldıklarını göstermektedir⁷⁰. Pergamon'da bulunan diğer yazıtlar, sofist Tiberius Claudius Nikomedes'in de kentin önde gelen seçkin ailelerinden birinin üyesi olduğunu göstermektedir. MS 161–211 yılları arasına tarihlenen ve Asklepieion'da ele geçen bir yazıtta Tiberius Claudius Nikomedes, imparatorların *procurator*'u olan kardeşi L. Aurelius Lathiketes'i⁷¹ onurlandırmaktadır⁷². MS 120–125 yılları arasına tarihlenen başka bir yazıttan

⁵⁸ Yazıtın büyük bir çoğunluğu tamamlama olmakla birlikte, Aphrodisias'ta ele geçen diğer yazıtlar buradaki bilgileri doğrulamaktadır (Robert 1966, 395-398; Puech 2002, 172, no. 63; Özlem-Aytaçlar 2006, 146, no. 126).

⁵⁹ CIG II 2739; II 2784; II 2818; MAMA VIII 418, 418c.

⁶⁰ Quant 1912, 189; Öztürk 2010, 104-105.

⁶¹ Philostr. VS 531.

⁶² Philostr. VS 591; ayrıca bk. PIR² C 944; Puech 2002, 363-367, no. 182-186; Janiszewski *et al.* 2015, 260, no. 743.

⁶³ Puech 2002, 367, no. 186; Özlem-Aytaçlar 2006, 203, no. 237.

⁶⁴ Clinton 1974, 32-67; krş. Merker 2000, 124.

⁶⁵ Demeter ve Persophone için bk. Foley 1993; Merker 2000.

⁶⁶ Paus. IX. 27. 2: ἐγὼ δὲ ἐπελεξάμην ἀνδρὶ ἐς λόγους ἐλθὼν δαδοῦχοῦντι; ayrıca bk. Clinton 1974, 35.

⁶⁷ IG II² 3592; II² 1235. *Dadoukhos* ve *hierophantes*'in kıyafetleri ve görünüşü hakkında detaylı bilgi için bk. Clinton 1974, 32-35, 68.

⁶⁸ Clinton 1974, 67.

⁶⁹ Oliver 1970, 43-44; Clinton 1974, 66-67; krş. Foucart 1914, 192-193; SEG 29 127, str. II. 4-5.

⁷⁰ I. Pergamon I-II; I. Asklepieion; Agelidis 2014, 395.

⁷¹ Tiberius Claudius Nikomedes'in kardeşi L. Aurelius Lathiketes'in *gentilicium*'u farklıdır. Büyük olasılıkla MS 160'lı yıllarda *strategos*'luk yapmış olan L. Aurelius Arkhelaos tarafından evlat edinilmiş olmalıdır.

⁷² I. Asklepieion 29; Puech 2002, 364, 183; Özlem-Aytaçlar 2006, 202, 234.

ise Tiberius Claudius Nikomedes'in diğer kardeşi Tiberius Claudius Pius'un Pergamon'daki Asia tapınaklarının *arkhiereus*'luğunu yaptığı ve askeri görevler üstlendiği öğrenilmektedir⁷³. MS 193–218 yılları arasında tarihlenen ve Asklepieion'da ele geçen başka bir yazıttan ise Tiberius Claudius Nikomedes'in babasının adının Nikomedes olduğu ve *strategos* (MS 166–176) görevini icra ettiği bilinmektedir⁷⁴. Yazıtlar aracılığıyla Nikomedes'in babası ve kardeşlerinin kentin seçkin kişilerinden olup kent ve eyalet düzeyinde önemli memurluklar üstlendikleri görülmektedir.

Sözlük anlamı kutsal gizemleri açıklayan, ibadet etmek isteyen kişilere dini bilgileri sunan *hierophantes* (ιεροφάντης) bolluk ve bereketin simgesi, toprağın tanrıçası Demeter Kültü'nün en önemli görevlisidir⁷⁵. Tapınağın yönetiminden sorumlu birinci sıradaki dini görevlidir⁷⁶. Diğer önemli dokuz rahiple birlikte Dionysos Tiyatrosu'nda ilk sırada oturma hakkı bulunmaktadır⁷⁷. Kültün ayinlerini yönetip mistik konuşmaları gerçekleştiren, tanrıça için kurban sunumuyla ilgilenen *hierophantes*, Eleusis *Mysterion*'larının başrahibi olup⁷⁸ ömür boyu devam eden bir görev değildir⁷⁹. Philostratos'tan, Atinalı Apollonios'un tanrıça Demeter'in *hierophantes*'i olduğu öğrenilmektedir. Demeter tapınağının ana kısmında yer alan ve tapınaktaki törenleri yöneten *hierophantes*'in tahtının bulunduğu *anaktoron*'da Demeter'in rahibi olarak oldukça hoş bir sesle konuşma yaptığı⁸⁰; ifade güzelliğinde Herakleides, Logimos, Glaukos ve diğer *hierophantes*'lerden aşağıda kalmasına rağmen; onur, ihtişam ve kıyafette kendinden önceki pek çok kuşağa üstün geldiği Philostratos tarafından aktarılmaktadır⁸¹. Demeter rahiplerinin ortak özelliği hoş bir sese ve güzel konuşma sanatına sahip olmalarıdır⁸². Dini nesnelere saklı tutulduğu *anaktoron*'a sadece *hierophantes*'in girme izni bulunmakta ve ayin sırasında kutsal nesnelere gösterilmesinden sorumludur⁸³. Bu göreve kentin önemli yurttaşları getirilmekte olup Atina'daki diğer bütün dini görevlerden daha önemli ve prestijlidir⁸⁴. Üstlendiği diğer görevler de sofist Apollonios'un Atina'nın yüksek sınıfına mensup olduğunu göstermektedir. Kenti adına oldukça önemli bir elçilik görevini yerine getirmek için Roma'ya, Septimius

⁷³ I. Asklepieion 30, str. 6-11.

⁷⁴ I. Asklepieion no. 41, str. 4-7.

⁷⁵ Dio 17.5; 31.121; ayrıca bk. Clinton 1974, 1-143. Asia Minor'da Demeter, Persephone ve Dionysos birlikte tapınım görmektedir. Dionysos Kültü'nde *hierophantes* için bk. Cumont 1933, 243-244. Dionysos Kültü'ndeki görevliler için bk. Nilsson 1957, 52-66.

⁷⁶ Clinton 1974, 35.

⁷⁷ IG II² 5053; ayrıca bk. IG II² 5028; 5023; 5034; 5036-5043; 5048; 5049.

⁷⁸ Oliver 1950, 43; Dillon 2002, 196.

⁷⁹ Paus. II. 14. 1: ιεροφάντης δὲ οὐκ ἐς τὸν βίον πάντα ἀποδέδεικται, κατὰ δὲ ἐκάστην τελετὴν ἄλλοτὲ ἔστιν ἄλλος σφίσιν αἰρετός.

⁸⁰ Ayrıca bk. IG II² 3811; I. Eleusis 637, str. 1-2.

⁸¹ Philostr. VS 601. *Hierophantes*'in görünüşü ve giyim tarzı için bk. Clinton 1974, 23-35, 41. Philostratos (628) Atinalı sofist Nikagoras'ın Eleusis'teki tapınağa *keryks* (κήρυξ; haberci) olarak atandığını aktarmaktadır. Nikagoras, MS 232-237 yılları arasında bu görevi yerine getirmiş olmalıdır. I. Eleusis 650'deki yazıt Philostratos'u doğrulamakla birlikte aynı zamanda Nikagoras'ın retorik kürsüsünün başkanı olduğunu ve filozof Plutarkhos ile Sextus'un soyundan geldiğini göstermektedir (IG II² 3814). Bu seçkin kişilerin soyundan gelmekle birlikte babası Atinalı retor Mnesaeus olup oğlu da sofist Marcus Iunius Minucianus'tur (Schissel 1926, 361-373; Clinton 1974, 80-81, no. 11; Heath 1996, 66-70; Puech 2002, 357-360, no. 180).

⁸² Plut. Alc. 22. 4; Epikt. III. 21. 13-16; Sop. VIII. 123; ayrıca bk. Clinton 1974, 45-47.

⁸³ Kerényi 1967, 90; Meyer 1987, 5.

⁸⁴ Oliver 1950, 23, 41-42; Clinton 1974, 45; Klöckner 2012, 34-52.

Severus'un huzuruna çıkmış; *arkhon* ve gıda kontrolörlüğü (ἐπι τῶν ὀπλων)⁸⁵ görevlerini yerine getirmiştir⁸⁶. 75 yaşında öldüğünde Eleusis'te Ἱερὰ σικκῆ (Kutsal İncir Ağaçları) olarak adlandırılan yerde gömülmüştür. Philostratos, Eleusis'ten kente her ne zaman kutsal nesnelere taşınsa bu yerde mola vermek için durulduğunu aktarmaktadır⁸⁷. Bu kutsal nesnelere, Demeter ve kızı Persephone'nin Eleusis'te var olan tapınağındaki kutsal tören sırasında *hierophantes*'in *anaktoron*'da gösterdiği kültle ilgili eşyalar olmalıdır.

Epigrafik belgeler ve antik kaynaklardan sofist, retor ve filozofların üstlendiği diğer bir dini görevin *neokoros*'luk olduğu bilinmektedir. Sözlük anlamı 'tapınağı süpürmek' olan *neokoros* (νεωκόρος), erken dönemlerde tapınağın temizliğinden ve günlük bakımından sorumluyken, sonraki dönemlerde tapınağın yönetimi, bakımı, finansmanı ve dini etkinliklerinden sorumlu görevlisi olmuştur⁸⁸. Kurbanların sunulması, tanrı adına sunuların kabul edilmesi ve kutsal eşyaların korunması *neokoros*'ların vazifeleri arasındadır⁸⁹. Ayrıca imparator kültü adına eyalet düzeyinde kutlanan yarışmaların düzenlenmesi de *neokoros*'un sorumluluğunda olabilmektedir⁹⁰. Roma Dönemi'nde *neokoros*'luğun *leiturgia*'yaya doğru evrildiği, bölgeye, zamana ve tapınağın büyüklüğüne göre de *neokoros*'un üstlendiği sorumlulukların değiştiği belirtilmektedir⁹¹.

MS II. yüzyıla tarihlenen ve Ephesos'ta ele geçen bir yazıtta retor Aurelius Athenaios, imparator

⁸⁵ Philostratos, eskiden “ἐπι τῶν ὀπλων” nun ilk görevinin birliği toplamak ve savaşta onlara liderlik etmek olduğunu; ancak daha sonradan kentin besin ve erzak sıkıntısını gidermek için görevlendirildiğini aktarmaktadır (VS 526.11: τοῦ Ἀθηναίου δήμου στρατηγῆσας αὐτοῖς τὴν ἐπι τῶν ὀπλων, ἢ δὲ ἀρχὴ αὐτῆ πάλαι μὲν κατέλεγε τε καὶ ἐξῆγεν ἐς τὰ πολέμια, νυνὶ δὲ τροφῶν ἐπιμελεῖται καὶ σίτου ἀγορᾶς). Burada kullanılan ἐπι τῶν ὀπλων ifadesinin askeri bir anlamı olmayıp besin temin etmeyle ilgilenen kişiler için kullanılmaktadır. Philostratos aracılığıyla “ἐπι τῶν ὀπλων” görevini üstlenen üç kişi bilinmektedir. Ephesoslu sofist Lollianus, Atina'da yöneticilik yaparken (VS 526.13: στρατηγῆσας αὐτοῖς τὴν ἐπι τῶν ὀπλων) kent buğday sıkıntısı yaşadığında başarılı ve ünlü bir sofist olarak derslerinden ücret almayarak kentin besin ve erzak ihtiyacını kentin gidermiştir. Sofist Niketes'in soyundan gelen ve bu soy sayesinde önemli görevler elde eden Smyrnalı Euodianos da “ἐπι τῶν ὀπλων” görevini yerine getiren kişilerden biridir (VS 596. 24). Bu görevi yerine getiren üçüncü kişi de Atinalı Apollonios'tur. Apollinos bu görevle birlikte kentin *arkhon*'u olarak da atanmıştır (Philostr. VS 600). Ayrıca bk. Jones 1990b, 71-72; Oliver 1950, 84-87.

⁸⁶ Philostr. VS 601. Ayrıca bk. PIR² A 142; IG II² 3662; 3811; Oliver 1967, 334-335; Clinton 1974, 40-42; Puech 2002, 100-116, no. 21-24; Janiszewski *et al.* 2015, 41-42, no. 116; krş. IG II² 1076; 3688; 3764; 3812.

⁸⁷ Philostr. VS 602.

⁸⁸ Buechner 1888, 2; Burrell 2004, 3-6; Baz 2008, 140.

⁸⁹ Burrell 2004, 4. Pek çok farklı kült içinde *neokoros* memuru bulunmakta olup tanrılar için erkek, tanrıçalar için de kadın *neokoros* hizmet etmekte (Friesen 1993, 50) ve genellikle her tapınakta bir kişi bu görevi üstlenmektedir; ancak Aristides'in *Söylevler*'inde (Orat. 24. 297. 25), Asklepios tapınağında birden fazla *neokoros*'un görev yaptığı görülmektedir. Bu *neokoros*'lar tapınağın anahtarları (Orat 23. 276. 8), Asklepios adına sunulan değerli eşyalar ve hastaların bakımından sorumludurlar (Orat 23. 290. 16; 24. 297. 25-302. 23; 25. 312. 29-315. 7; 26. 332. 11). Kutsal alana yabancıların sokulmaması, kutsal alanın ve tanrının mülkünün bekçiliğinin yapılması (SIG 981), tapınağa girişlerin kontrol edilmesi ve ücretlerin toplanması, ziyaretçilerin isimleri ve kentlerinin listelenip duyurulması *neokoros*'un görevleri arasında yer almaktadır (Baz 1998, 92-93; Burrell 2004, 4-5). MÖ II.-III. yüzyıllarda görev süreleri bir yıl ve bir yıldan daha uzunken (Friesen 1993, 52), Roma Dönemi'nde bir yıl olmakla birlikte *neokoros*'luğun yaşam boyu (ὁ διὰ βίου νεωκόρος) veya kalıtsal olarak yerine getirildiği de belgelenmektedir (SIG 898; IG XII, 9906 str. 1-3).

⁹⁰ Friesen 1993, 163.

⁹¹ Friesen 1993, 53.

kültüne ait tapınağın *neokoros*'u (νεωκόρον τοῦ Σεβαστοῦ) olarak anılmaktadır⁹². Aynı yazıttan Athenaios'un retor ve Asia'nın *arkhiereus*'u olduğu ve tüm çabasıyla kentin avukatlığını yaptığı öğrenilmektedir. Yazıtta yer alan εὔνοια ifadesi Athenaios'un Ephesos kentinin hayırseveri olduğunu göstermektedir⁹³. MS 222–235 yılları arasına ve MS III. yüzyıla tarihlenen, Thyateira'da ele geçen iki ayrı yazıtta, Aurelius Athenaios'un *neokoros*, *asiarkhes* ve *retor* olduğu tekrarlanmakla birlikte *prytanis*'lik yapmış olduğu vurgulanmaktadır⁹⁴. Athenaios *neokoros* görevini büyük ihtimalle Commodus zamanında üstlenmiş olmalıdır⁹⁵. Ele geçen yazıtlar Athenaios'un hem Thyateira hem de Ephesos kentinin yurttaşı olduğunu göstermektedir.

MS 217–218 yılları arasına tarihlenen ve Asklepieion'da ele geçen bir yazıtta iyi niyeti (εὔνοια) ve patronluğundan (προστασία) dolayı *boule* ve *demos* tarafından onurlandırılan Tiberius Claudius Nikomedes, sofist⁹⁶ ve *neokoros* olarak anılmaktadır⁹⁷. MS 161–211 yılları arasına tarihlenen ve Asklepieion'da ele geçen, kardeşi *procurator* L. Aurelius Lathikedes'i onurlandırdığı yazıtta ise Tiberius Claudius Nikomedes'in Tanrıça Roma ve Tanrı Augustus'un⁹⁸ *neokoros*'u (νεωκόρος θεᾶς Ῥώμης καὶ θεοῦ Αὐγούστου) olduğu açık bir şekilde belirtilmektedir⁹⁹. Pergamon'daki *neokoros* görevi *koinon* memurluğu olmamasına rağmen, Asia Eyaleti'nin Tanrıça Roma ve Augustus tapınağıyla ilgili bir görevdir. Pergamon'daki *neokoros* görevi kentin en seçkin yurttaşlarına verilmekte olup basit bir tapınak bekçiliği değil, oldukça önemli bir memurluktur¹⁰⁰. Bu göreve atanan Roma vatandaşlığını elde etmiş seçkin yurttaşlar, *neokoria*'nın politik ve dini sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlüdür.

İmparatorların tanrılaştırılarak adlarına kültler kurulup tapınaklar inşa edilmesiyle birlikte MS I. yüzyılın sonuna doğru *neokoros* unvanı, kentlerdeki imparatorluk kültü tapınakları için Roma *Senatus*'u ya da bizzat imparator tarafından verilen ayrıcalığın ifadesi olarak da kullanılmaya başlanmıştır¹⁰¹. Smyrna'da ele geçen bir yazıtta sofist M. Antonius Polemon'un kenti için imparator Hadrianus'tan

⁹² *I. Ephesos* VII 1, 3057; Puech 2002, 153, no.51; Özlem-Aytaçlar 2006, 101, no. 33, str. 1-7.

⁹³ Friesen 1993, 156.

⁹⁴ *TAM V*, 2, 954, 957; *IGR IV* 1233-1234; Puech 2002, 150-151, no. 49-50; Özlem-Aytaçlar 2006, 180-181, no. 197-198. Bu iki yazıt aile bireylerinin üstlendiği memuriyetlerle ilgili de değerli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca bk. *TAM V*, 2 950-957.

⁹⁵ *TAM V*, 2 954; Dmitriev 2005, 285.

⁹⁶ Philostratos, Pergamonlu Nikomedes'ten Byzantionlu Khrestos'un en seçkin öğrencilerden biri olarak bahsederken onu tanımlamak için retor kavramını kullanmaktadır (Philostr. *VS* 591).

⁹⁷ *I. Asklepieion* 31; Puech 2002, 363, no. 182; Aytaçlar 2006, 202, no. 233.

⁹⁸ *Dea Roma* ve Augustus Kültü için bk. Dio 51. 20; Tac. *Ann.* IV 37; ayrıca bk. Mellor 1981, 977. MS 100 yılında Pergamon'da Traianus için tapınak yapılmış ve imparator, Tanrı Iuppiter ile birlikte anılmıştır (*IGR IV* 336; Price 1984, 252). Pergamon kentinin *neokoros* unvanları için bkz. *I. Pergamon* 395, 396, 397, 438, 441, 550; *MDAI* (A) 32, 331, 64; 32, 333, 65; 32, 335, 66; 32 338, 68; 35, 474, 61a; 37, 301, 26; *I. Asklepieion* 30, 34; *IGR IV* 426; Burrell 2004, 30-35.

⁹⁹ *I. Asklepieion* 29; Puech 2002, 364, no. 183; Aytaçlar 2006, 202, no. 234. Bu yazıtta anılan Tiberius Claudius Nikomedes'in Marcus Aurelius Dönemi'nde *strategos*'luk yapan sofistin babası Tiberius Claudius Nikomedes olduğunu düşünen araştırmacılar bulunmaktadır. Ancak Philostratos'un Nikomedes'ten Byzantionlu Khrestos'un öğrencisi olarak bahsetmesi kronolojik olarak bunu imkânsız kılmaktadır. Tartışmalar için bk. *I. Asklepieion* 29-31; Campanile 1994, 89-90, no. 79; Puech 2002, 364-365, no. 183.

¹⁰⁰ Mellor 1975, 190; Puech 2002, 363-367, no. 182-186; Stebnicka 2006, 171-172, no. 11, 180-181, no. 5.

¹⁰¹ Baz 2008, 140-142. *Neokoros* düşüncesinin kökeni ve gelişimi için bk. Friesen 1993; Burrell 2004; Yurtsever 2015, 1-16.

ikinci *neokoros*'luk ve kutsal bir yarışma (*Hadrianea Olympia*) elde ettiği yer almaktadır¹⁰². Dönemin en ünlü ve yetenekli retorü olan Polemon, konuşma sanatındaki üstün başarısı sayesinde Smyrna kentinin sadece ikinci kez *neokoros* olmasında imparatoru ikna etmekle yetinmeyip kentine bir atölye, vergiden muafiyet (ἀτέλεια), theologlar, *hymnodos*'lar, 1.500.000 *denarii*, 72'si Synnada mermerinden, 20'si Numidia mermerinden, 6'sı *somaki* taşından olmak üzere *gymnasion* için sütunlar kazandırmıştır¹⁰³. Ayrıca yazıtta dikkat çeken bir nokta kentin sadece imparatorun değil, *senatus*'un da onayıyla ikinci *neokoros*'luğu elde etmiş olmasıdır; ancak kutsal yarışma (*Hadrianea Olympia*) doğrudan imparatorun kente bir hediyesidir. Bu hediyein elde edilmesinde Polemon'un İmparator Hadrianus'la olan yakın ilişkisi ve ünlü etkili olmuş olmalıdır. Aynı şekilde döneminin önemli bir ismi olan sofist Aelius Antipatros'un hem imparator Septimius Severus hem de Caracalla ve Geta ile olan yakın ilişkisi sayesinde kenti Hierapolis için *neokoros*'luk ve vergiden muafiyet elde etmiş olduğu düşünülmektedir¹⁰⁴.

Aphrodisias'ta ele geçen yazıtlar sofist ve retor Tib. Claudius Aurelius Zelos ile sofist Marcus Flavius Antonius Lysimakhos'un *neopoios*'luk yapmış olduğunu göstermektedir. MS II. yüzyıla tarihlenen yazıtta sofist Lysimakhos'un *neopoios*'luğun yanında *arkhiereus*, *gymnasiarkhos*, *stephanephoros* ve soyu tarafından kurulmuş olan *Lysimakheia* Oyunları'nın *agonothetes*'liği gibi kentle ilgili önemli görevleri üstlendiği yer almaktadır¹⁰⁵. *Neopoios* kelimenin tam anlamıyla tapınak inşaatçısı demektir. Öncelikli sorumluluğu tapınak inşası ve tamiri olup tapınağın finansal işleri, bakımı ve gelirleriyle ilgilenmektedir¹⁰⁶. Yeni tapınak yapımı ve heykel dikimi gibi işlerle meşgul olmanın yanı sıra yarışmalar düzenleme ve bu yarışmalara başkanlık etme gibi sorumlulukları da yerine getirmektedir. Sofist ve retor Tib. Claudius Aurelius Zelos'un oğlu sofist Iulius Aurelius Kharidemos Iulianus, Aphrodisias'ta dört yılda bir düzenlenen *Aphrodeiseia Philemonieia* yarışmalarının on beşincisinde, yarışmanın *agonothetes*'liğini yapan *neopoios*'ların başkanlığını yapmıştır¹⁰⁷. Bu görev Aphrodisias'taki en önemli yerel memurluk olup kentin en zengin aile üyeleri tarafından üstlenilmektedir¹⁰⁸. Aphrodisias'ta *neopoios*'un tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte, Erken İmparatorluk Dönemi'nde Aphrodite'nin mermer tapınağının yapımı ve giderlerinin karşılanması için oluşturulduğu düşünülmektedir¹⁰⁹. Aphrodisias'ta MS 20/30'lu yıllarda Aphrodite'nin mermer tapınağının inşasından sofist Tib. Claudius Aurelius Zelos'un eşi Iulia Paulina'nın atası ve kente özerklik kazandırmış olan G. Iulianus Zoilos sorumlu olmuştur¹¹⁰. Büyük ihtimalle Zelos da bu heyetin içinde yer almış olmalıdır. Ayrıca G.

¹⁰² I. Smyrna II 697 str. 34-38; ayrıca bkz. Price 1984, 258; Dmitriev 2005, 251.

¹⁰³ PIR² A 862; CIG 3148; IGR IV 1431; I. Smyrna II, 1, no. 697; Puech 2002, 396-397, str. 33-42. Philostratos (VS 531), bu *gymnasion*'un Asia'daki var olan bütün *gymnasion*'ların en görkemlisi olduğunu özellikle belirtmektedir.

¹⁰⁴ Robert – Robert 1954, 224; 422; krş. Burrell 2004, 135.

¹⁰⁵ *Lysimakheia* Oyunları ve Marcus Flavius Antonius Lysimakhos için bk. CIG 2741; 2785; MAMA VIII 501; Puech 2002, 338, no. 167; Özlem-Aytaçlar 2006, 143, no. 123; Akgün-Kaya 2016, 169, 175-177.

¹⁰⁶ MAMA VIII 555; Magie 1950, 60; Sherk 1988, 82; Connolly 1987, 127; Stevenson 2001, 57-58; Dmitriev 2005, 35; Harrison 2012, 48. *Neopoios* Hellenistik Dönem'de yurttaşların gözetiminde icra edilmiş dinsel bir memurlukken, Roma İmparatorluk Dönemi'nde görev alanı kent işlerini kapsayacak şekilde genişletilerek günlük işlerin finansmanından ve imparatorluk kültürünün yerine getirilmesinden sorumlu olmuştur. Hellenistik ve Roma dönelerinde yerel elitler tarafından üstlenilen bir *leitourgia*'ya dönüştüğü görülmüştü (Schulthess 1935, 2433-2439; Friesen 1993, 23-24; Baz 1998, 93).

¹⁰⁷ CIG 2812; Roueché 1993, 215-217, no. 84; Puech 2002, 166-167, no. 60-61.

¹⁰⁸ Puech 2002, 168; Chaniotis 2010, 237; Kuhn 2014, 80-81.

¹⁰⁹ Brody 2001, 105.

¹¹⁰ Reynolds 1982; 158-163; Smith 1993, 1-13; Brody 2001, 96, 108.

Iulianus Zoilos¹¹¹ ve sofist Tib. Claudius Aurelius Zelos'un babası Tiberius Claudius Zelos¹¹² tanrıça Aphrodite'nin *hiereus*'luğunu da yapmışlardır. *Neopoios* görevi de Aphrodite tapınağı ile ilgili olup tapınağın bakım ve onarımı, finanse edilmesi, kentte düzeni bozan kişilere ve Aphrodite tapınağına ödenecek para cezalarının denetlenmesiyle ilgilidir¹¹³. Aphrodisias'ta Aphrodite'nin rahipleri, görevlileri ve diğer memurlar kentin önde gelen seçkin yurttaşlarıdır¹¹⁴.

Tanrı Asklepios için sunulan kurbanlarla¹¹⁵ veya kurban sunumu sırasındaki arınma ritüelinin gerçekleştirilmesiyle ilgili bir görev olduğu düşünülen *περιθύτης*¹¹⁶ görevi retor Pardalas tarafından üstlenilmiştir. C. Habicht, *περιθύτης*'in Asklepios Kültü'yle ilgili bir görev olduğunu düşünmektedir; çünkü sadece Pergamon'daki Asklepios Kültü'nde görülen bir kavramdır¹¹⁷. MS 138–161 yılları arasına tarihlenen ve Pergamon Asklepieion'undan ele geçen yazıtta retor Pardalas *περιθύτης* olarak anılmaktadır¹¹⁸. F. Sokolowski ise, *perithytai* adlı bir grubun bulunduğunu ve *περιθύτης* olarak Pardalas'ın da bu grubun üyesi olduğunu dile getirmektedir¹¹⁹. Pardalas'ın Asklepios Kültü'yle bağı sadece bu yazıtla sınırlı değildir. Aristides'in Asklepieion'u ziyaret ettiği sırada Pardalas ile orada tanıştığı söylevlerinde yer almaktadır¹²⁰. Aristides tarafından aktarılanlar Pardalas'ın Asklepieion'u sık sık ziyaret ettiğini ve Asklepios Kültü'nün bir müridi olduğunu göstermektedir. Ayrıca Aizanoi'da ele geçen yazıtlar aracılığıyla Tiberius Claudius Pardalas'ın, Asia Eyaleti'nin Pergamon'daki tapınaklarının *arkhiereus*'luğunu yapmış olduğu da bilinmektedir¹²¹.

Epigrafik belgeler üç filozofun *prophetes* olarak Didyma Apollon tapınağında görev yaptığını göstermektedir¹²². Hellenistik – Roma Dönemi arasına tarihlenen yazıtta Herakleion oğlu Philidas filozof ve *prophetes* olarak anılmakta, Aias'ın soyundan geldiği ve Epikuros Felsefesi'ni (*ἐπικούρειος*)

¹¹¹ Robert 1966, 401; 414; Reynolds 1982, 158, no. 33; 162, no. 37.

¹¹² Robert 1966, 396-398; Puech 2002, 471, no. 260.

¹¹³ Brody 2001, 104.

¹¹⁴ Reynolds 1982; Brody 2001, 102.

¹¹⁵ Puech 2002, 374.

¹¹⁶ Robert – Robert 1971, 488-489, no. 555; Sokolowski 1973, 410.

¹¹⁷ *I. Asklepieion* 140. Pergamon Asklepieion'unda ele geçen yazıtların yalnızca üçünde *περιθύτης* ifadesi tespit edilmektedir (*I. Asklepieion* 79; 140; 152; Robert – Robert 1971, 485-487, no. 546; 548). MS 115-130 yılları arasına tarihlenen yazıtlardan birinde *consul* P. Afrianus Flavianus (*I. Asklepieion* 79); MS yaklaşık 175 yılına tarihlenen diğer yazıtta ise *neokoros* ve *hiereus* Iuventianus Aleksandros (*I. Asklepieion* 152, str. 7-8) *περιθύτης* olarak anılmaktadır. Ayrıca her iki yazıtta *περιθύτης* ile birlikte *θεραπευτής* (tanrıya hizmet eden kişi) kavramının yer aldığı görülmektedir. Üçüncü yazıt da retor Pardalas'la ilgili olmaktadır.

¹¹⁸ *I. Asklepieion* 140; Puech 2002, 374, no. 196.

¹¹⁹ Sokolowski 1979, 67; ayrıca bk. Sokolowski 1973, 407-413.

¹²⁰ Aristides kent ve eyalette görevlendirildiği memurluklardan sofist olduğu için muaf tutulmasını isteyip bu haktan yararlanmak için harekete geçtiği zaman, Pardalas ona yardım etmiştir. Pardalas, Aristides (*Orat.* 26, 327. 23; 324. 4) için çocukluk arkadaşı Asia *proconsul*'u Iulius Severus'a bu konuyla ilgili bir mektup yazmış ve bunun sonucunda da Aristides (*Orat.* 26, 336-346) bütün *leiturgia*'lardan muafiyet hakkı elde etmiştir.

¹²¹ *PIR*² C 951; *MAMA* IX. 18-20; Puech 2002, 372-373, no. 192-195.

¹²² Tanrı adına konuşan kişi anlamına gelen *prophetes* (*προφήτης*), Didyma'daki Apollon tapınağının rahibi olup kültle ve tapınağın denetlenmesi, bakımıyla ilgilenmektedir. Apollon'un onuruna düzenlenen bütün ayinlere, festivallere, kurban sunumlarına, kehanet törenlerine başkanlık etmektedir. Didyma'nın baş *magistratus*'u olup görev süreci boyunca *prophetes* için tahsis edilen evde ikamet etmektedir (Rehm 1958, 155-169). Kehanet ritüellerinin gerçek-

takep ettiği belirtilmektedir¹²³. MS II. yüzyıla tarihlenen bir yazıt aracılığıyla ise filozof Phantias'ın Apollon'un *prophetes*liğini yapmış olduğu öğrenilmektedir¹²⁴. Yazıtta ayrıca Phantias'ın *diadokhos* olduğu belirtilmektedir¹²⁵. *Diadokhos* kavramı bir felsefe ya da retorik kürsüsünün yöneticiliğini yapmayı ifade etmektedir. Büyük ihtimalle Phantias, yerel Platoncu bir felsefe okulunun başkanlığını yapmış olmalıdır¹²⁶. Yazıtlar aracılığıyla hem filozof hem *prophetes* olduğu öğrenilen son kişi ise stoacı Aelius Aelianus'tur. MS II.-III. yüzyıllar arasına tarihlenen yazıtta Aelius Aelianus'un filozof ve *prophetes* olduğu, Stoa Okulu'nu (στωικός) takip ettiği, birçok kentte meclis üyeliği ve vatandaşlıkla onurlandırıldığı belirtilmektedir¹²⁷. Aelianus'un kızı tarafından adanan bu mezar yazıtı, Aelianus'un ailesi ile ilgili de değerli bilgiler sunmaktadır. Aelianus'un kızı Aelia Aeliane, Artemis Pythia'nın *hydrophoros*'luğunu yapmıştır. Bu görev Didyma'da bir kadının ulaşabileceği en yüksek memurluktur¹²⁸. Artemis Pythia'nın rahibesi olan *hydrophoros*, Didyma'da *prophetes* kadar önemli bir memuriyet olup genellikle *prophetes*'lerin kızları tarafından üstlenilmektedir¹²⁹. *Prophetes*'le birlikte *hydrophoros* bir yıl boyunca görevini icra etmektedir¹³⁰. Zaten yazıtta Aelianus'un *prophetes*'lik görevini, kızının *hydrophoros*'luğuyla aynı yıl (προφήτου ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει) yapmış olduğu belirtilmektedir. Bu da MS 212 yılına tarihlenmektedir¹³¹.

Sonuç olarak, sofist, retor ve filozoflar Roma yönetimi altındaki Anadolu kentlerinde gerek aile kökenleri gerekse de eğitimlerinin sonuncunda elde ettikleri ekonomik güç sayesinde kent görevlerini başarılı bir şekilde üstlenmişlerdir. Diğer kent elitlerinden farklı olarak bu görevleri yerine getirirken sahip oldukları muazzam ün sayesinde imparatorların dikkatini çekmeyi başarmışlar ve kentleri için hem ekonomik hem de siyasi güç ve ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Antik kaynaklar ve epigrafik belgeler de sofist, retor ve filozofların dini görevleri başarılı bir şekilde yerine getirdiklerini göstermektedir. Bu görevleri kendi kentlerinde üstlendikleri gibi başka kentlerde de ait oldukları toplumsal sınıf içinde dikkat çekici bir şekilde yerine getirmişlerdir. Sofist, retor ve filozofların üstlenmiş olduğu kamusal görevler genel olarak değerlendirildiğinde, filozofların daha az görev üstlenirken retorların daha fazla görev ve sorumluluk üstlendiği tespit edilmektedir. Dini görevler kendi içinde değerlendirildiğinde ise bu üç grup içinde dini memuriyetleri en fazla sayıda sofistlerin üstlendiği gözlemlenmektedir. Ayrıca bu üç grup kent idaresiyle ilgili her türlü memuriyeti üstlenirken *prophetes* görevini sadece filozofların üstlenmesi dikkat çekicidir.

leşmesinde *prophetes*'in herhangi bir görevi olup olmadığı tam olarak bilinmemekle birlikte, kült ayinlerinin ise *prophetes*'in başkanlığı altında gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu ayinleri gerçekleştirirken elinde bir asa tutup defne yaprağından yapılmış bir çelenk taşıyan *prophetes*'e kent tarafından altın bir taç da sunulmuştur (*I. Didyma* 217; Rehm 1958, 141; Robert 1960, 449-463; Fontenrose 1988, 51-53; 78; Herda 2006; Gürdal 2007, 43-51).

¹²³ *I. Didyma* 279; Özlem-Aytaçlar 2006, 136, no. 111.

¹²⁴ *I. Didyma* 207; Rehm 1958, 124, no. 127; ayrıca bk. Rehm 1958, 118, no. 100.

¹²⁵ *I. Didyma* 223; Rehm 1958, 133, no. 150: Πλάτωνα| τὸν Ἀρίστωνος Φανί|ας ὁ διάδο|χος.

¹²⁶ Andreou 2000, 9; Haake 2008, 157-158; Felsefe okulları kürsü başkanlığıyla ilgili yazıt için bk. IG II² 1099; ayrıca bk. Avotins 1975.

¹²⁷ *I. Didyma* 491; Rehm 1958, 207, no. 310; Özlem-Aytaçlar 2006, 136, no. 112.

¹²⁸ Fontenrose 1988, 128.

¹²⁹ Rehm 1958, 380-387.

¹³⁰ Fontenrose 1988, 125.

¹³¹ Rehm 1958, 387.

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

- Ael. Ar. *Orat.* (= Aelius Aristeides, *Orationes*)
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristides. Ed. W. Dindorf. Leipzig 1829.
Publius Aelius Aristides, *The Complete Works*. Vol. I. Orations I-XVI. Ed. C. A. Behr. Leiden 1986.
Publius Aelius Aristides, *The Complete Works*, Vol. II. Orations XVII-LIII. Ed. C. A. Behr. Leiden 1981.
- Athen. *Deipn.* (= Athenaios, *Deipnosophistae/Δειπνοσοφιστών*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Athenaei Naucraticae deipnosophistarum libri XV. Ed. G. Kaibel. Leipzig 1890.
- Cic. *Off.* (= Marcus Tullius Cicero, *De Officiis*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: M. Tullius Cicero, *De Officiis*. Ed. Walter Miller. Cambridge 1913.
- Dio (= Dion Khrysostomos, *Orationes*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Dionis Prusaensis quem vocant Chrysostomum quae exstant omnia. Vol I-II. Ed. J. Arnim. Berlin 1962.
- Epikt. (= Epiktetos, *Dissertationes ab Arriano digestae*)
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Epicteti dissertationes ab Arriano digestae. Ed. H. Schenkl. Leipzig 1916.
Epictetus, *The Discourses as Reported by Arrian, the Manual and Fragments*. Ed. W. A. Oldfather. London 1956 (The Loeb Classical Library).
- Gal. *Med* (= Galenos, *De libris propriis liber*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Claudii Galeni Pergameni Scripta Minora. Ed. J. Marquardt – G. Helmreich. Leipzig 1891.
- Paus. (= Pausanias, *Graeciae descriptio/Ελλάδος Περιηγήσεως*)
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Pausaniae Graeciae descriptio. Vol. III. Ed. F. Spiro. Stuttgart 1967.
Pausanias, *Description of Greece*. Vol. I, Book I-II. Ed. W. H. S. Jones. London 1918 (The Loeb Classical Library).
- Philostr. *VS* (= Philostratos, *Vitae Sophistarum/βίοι σοφιστῶν*)
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Philostratos, *Vitae sophistarum*. Ed. C. L. Kayser. Leipzig 1871.
Philostratus – Eunapius, *Lives of the Sophists*. Ed. W. C. Wright. Cambridge 1961.
- Plut. *Alc.* (= Plutarkhos, *Vitae Parallelae/βίοι παράλληλοι/Alcibiades*)
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Plutarkhos, *Plutarchi vitae parallelae*. Ed. K. Ziegler. Leipzig 1964.
Plutarkhos, *The Parallel Lives*. Vol. IV. Ed. B. Perrin. London - New York 1959 (The Loeb Classical Library).
- Strab. (= Strabon, *Geographica/Γεωγραφικά*)
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Strabonis Geographica. Ed. A. Meineke. Leipzig 1877.

The Geography of Strabo. Vols. I-VIII. Ed. H. L. Jones. London - New York 1917-1932 (The Loeb Classical Library).

Tac. *Ann.*

(= Publius Cornelius Tacitus, *Annales*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Publius Cornelius Tacitus, *The Annals*. Ed. J. Jackson. London - New York 1931-1937.

Modern Literatür

Agelidis 2014

S. Agelidis, "Pergamon'da Tanrılar ve Kutsal Alanlar". Eds. F. Pirson – A. Scholl, *Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent: Pergamon*. İstanbul (2014) 380-401.

Agora XV

B. D. Meritt – J. Traill, *The Athenian Councillors, The Athenian Agora 15*. Princeton 1974.

Akgün 2013

E. Akgün, "II. Sofistik Dönem: Yunan Kültürünün Yeniden Canlanması". Eds. A. V. Çelgin – N. E. Akyürek-Şahin, *Akron 7: Eskiçağ Yazıları 5*. İstanbul (2013) 49-73.

Akgün-Kaya 2015

E. Akgün Kaya, "Philostratos: Sofist ve Biyografi Yazarı". Eds. A. V. Çelgin – N. E. Akyürek Şahin, *Akron 9: Eskiçağ Araştırmaları 7*. İstanbul (2015) 251-270.

Akgün-Kaya 2016

E. Akgün Kaya, *Anadolu'da II. Sofistik Dönem: Sofist, Retor ve Filozofların Kamusal Alandaki Etkinlikleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya 2016.

Akurgal 1969

E. Akurgal, *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey: From Prehistoric Times Until the End of the Roman Empire*. İstanbul 1969.

Anderson 1913

J. G. C. Anderson, "Festivals of Men Askaenos in the Roman Colonia at Antioch of Pisidia". *JRS* 3 (1913) 267-300.

Anderson 1986

G. Anderson, *Philostratus: Biography and Belles – Letters in the Third Century A.D.* London, Dover-New Hampshire 1989.

Anderson 1993

G. Anderson, *The Second Sophistic: A Cultural Phenomenon in the Roma Empire*. London 1993.

Andreou 2000

V. Andreou, "Remarques sur l'histoire des classes dirigeantes de Milet". Ed. L. Mooren, *Politics, Administration and Society in the Hellenistic and Roman World*. Proceedings of the International Colloquium, Bertinoro 19-24 July 1997. Belgium- USA (2000) 1-13.

Aneziri 2003

S. Aneziri, *Die Vereine der dionysischen Techniten im Kontext der hellenistischen Gesellschaft: Untersuchungen zur Geschichte, Organisation und Wirkung der hellenistischen Technitenvereine*. Stuttgart 2003.

Arslan 2007

M. Arslan, *Mithradates VI Eupator: Romanın Büyük Düşmanı*. İstanbul 2007.

Avotins 1975

I. Avotins, "The Holders of the Chairs of Rhetoric at Athens". *HSPH* 79 (1975) 313-324.

Baz 1998

F. Baz, *Roma İmparatorluk Kültü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul 1998.

- Baz 2008 F. Baz, "M.S. I.-II. Yüzyıllarda Side Antik Kentine Neokoros Unvanı Verilip Verilmediği Meselesine İlişkin Düşünceler". Eds. H. Alan, A. Kara – O. Yorulmaz, *İslam Öncesinden Çağdaş Türk Dünyasına Prof. Dr. Gülçin Çandarhoğlu'na Armağan*. İstanbul (2008) 139-152.
- Bosch 1967 E. Bosch, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum*. Ankara 1967.
- Bowersock 1965 G. W. Bowersock, *Augustus and the Greek World*. Oxford 1965.
- Bowersock 1969 G. W. Bowersock, *Greek Sophists in the Roman Empire*. Oxford 1969.
- Bowie 1970 E. L. Bowie, "Greeks and their past in the Second Sophistic". *Past & Present* 46 (1970) 3-41.
- Bowie 2009 E. Bowie, "Philostratus. The Life of a Sophist". Eds. E. Bowie – J. Elsner, *Philostratus*. Cambridge (2009) 19-33.
- Brody 2001 L. R. Brody, "The Cult of Aphrodite at Aphrodisias in Caria". *Kernos* 14 (2001) 93-109.
- Buechner 1888 W. Buechner, *De Neocoria*. Wisconsin-Madison (1888).
- Burrell 2004 B. Burrell, *Neokoroi: Greek cities and Roman Emperors*. Leiden 2004.
- Bussières 2014 D. Bussières, *Les associations de technites dionysiaques et l'organisation des concours à l'époque hellénistique*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Laval Üniversitesi. Québec 2014.
- Büyükgün 2006 B. Büyükgün, *Men Kültüyle İlgili Eskişehir, Afyon, Kütahya ve Pamukkale Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Bazı Taş Eserler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi. Eskişehir 2006.
- Campanile 1994 M. D. Campanile, *Sacerdoti del koinon d'Asia. (I sec. a.C-III. sec. d.C) Contributo allo studio della romanizzazione delle élites provinciali nell'Oriente Greco*. Pisa 1994.
- Carter 2004 M. Carter, "Archiereis and Asiarchs: A Gladiatorial Perspective". *GRBS* 44 (2004) 41-68.
- Chaniotis 2010 A. Chaniotis, "Aphrodite's Rivals: Devotion to Local and other Gods at Aphrodisias". *Cahiers Glotz* 21 (2010) 235-248
- CIG *Corpus inscriptionum graecarum*.
- CIL *Corpus inscriptionum latinarum*.
- Clinton 1974 K. Clinton, "The Sacred Officials of the Eleusinian Mysteries". *TAPhS New Series* 64/3 (1974) 1-143.
- Connolly 1987 A. I. Connolly, "Giving thanks to Artemis". Ed. G. H. R. Horsley, *New Documents Illustrating Early Christianity, 4: A Review of Greek Inscriptions and Papyri Published in 1979*. Australia (1987) 127-129.
- Cousin – Diehl 1886 G. Cousin – C. Diehl, "Inscriptions d'Alabanda en Carie". *BCH* 10 (1886) 299-314.
- Cumont 1933 F. Cumont, "La Grande Inscription Bachique du Metropolitan Museum. II. Commentaire Religieux de l'Inscription". *AJA* 37/2 (1933) 232-263.
- Çevik et al. 2010 N. Çevik, İ. Kızgut – S. Bulut, "Rhodiapolis as a Unique Example of Lycian Urbanism". *Adalya* XIII (2010) 29-63.

- Dillon 2002 M. Dillon, *Girls and Women in Classical Greek Religion*. London – New York 2002.
- Dmitriev 2005 S. Dmitriev, *City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor*. Oxford 2005.
- Edelstein – Edelstein 1998 E. J. Edelstein – L. Edelstein, *Asclepius: Collection and Interpretation of the Testimonies I-II*. London 1998.
- Erzen 1953 A. Erzen, “Ay Tanrısı Men’in Adı ve Mensei Hakkında”. *Belleten* XVII/65 (1953) 1-14.
- Eshleman 2012 K. Eshleman, *The Social World of Intellectuals in the Roman Empire: Sophists, Philosophers, and Christians*. Cambridge 2012.
- Foley 1993 H. P. Foley, *The Homeric Hymn to Demeter Translation, Commentary and Interpretive Essays*. New Jersey 1993.
- Fontenrose 1988 J. E. Fontenrose, *Didyma: Apollo’s Oracle, Cult, and Companions*. London 1988.
- Frei 1990 P. Frei, “Die Götterkulte Lykiens in der Kaiserzeit”. *ANRW* II 18/3 (1990) 1729-1864.
- Friesen 1993 S. J. Friesen, *Twice Neokoros, Ephesus, Asia and the Cult of the Flavian Imperial Family*. Leiden-New York-Köln 1993.
- Gleason 1995 M. W. Gleason, *Making Men, Sophists and Self-Presentation in Ancient Rome*. Princeton 1995.
- Goldhill 2001 S. Goldhill, *Being Greek under Rome, Cultural Identity, the Second Sophistic and the Development of Empire*. Cambridge 2001.
- Göktürk 2000 M. T. Göktürk, “Nümizmatik, Dionysos Kültü ve Şarap Kültürü”. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1999 Yılığ* (2000) 129-153.
- Guen 2001 B. Le Guen, *Les Associations de Technites Dionysiaques à l’Époque Hellénistique I, Corpus Documentaire*. Paris 2001.
- Gürdal 2007 T. Gürdal, *Anadolu’da Apollon Kültü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2007.
- Haake 2008 M. Haake, “Philosopher and Priest: The Image of the Intellectual and the Social Practice of the Elites in the Eastern Roman Empire”. Eds. B. Dignas – K. Trampedach, *Practitioners of the Divine: Greek Priests and Religious Officials from Homer to Heliodorus*. Harvard University (2008) 145-165.
- Harrison 2012 J. R. Harrison, “A “worthy” neopoios thanks Artemis”. Eds. S. R. Llewelyn, James R Harrison, E. J. Bridge, *A Review of the Greek and Other Inscriptions and Papyri Published between 1988 and 1992, New Documents Illustrating Early Christianity*. Vol. 10. Australia-USA (2012) 48-54.
- Hazlitt 1851 W. Hazlitt, *The Classical Gazetteer: A Dictionary of Ancient Geography*. London 1851.
- Head 1897 B. V. Head, *British Museum Catalogue of Greek Coins of Caria and Islands*. London 1897.
- Heath 1996 M. Heath, “The Family of Minucianus”. *ZPE* 113 (1996) 66-70.

- Herda 2006 A. Herda, *Der Apollon-Delphinios-Kult in Milet und die Neujahrsprozession nach Didyma: Ein neuer Kommentar der sog. Molpoi-Satzung*. Mainz am Rhein 2006.
- Hoff 2011 R. von den Hoff, "New Research in Aizanoi 2007–2009". Ed. A. N. Bilgen, *Archaeological research in Western Central Anatolia*. The IIIrd International Symposium of Archaeology. Kütahya 8-9 March 2010. Kütahya (2011) 122-139.
- I. Aphrodisias D. F. McCabe, *Aphrodisias Inscriptions*. Princeton 1991.
- I. Asklepieion C. Habicht, *Altertümer von Pergamon: Die Inschriften des Asklepieions*, 8/3. Berlin 1969.
- I. Didyma D. F. McCabe, *Didyma Inscriptions*. Princeton 1985.
- I. Eleusis K. Clinton, *Eleusis: The Inscriptions on Stone*. Athens 2005-2008.
- I. Ephesos D. F. McCabe, *Ephesos Inscriptions*. Princeton 1991.
- I. Pergamon I M. Fränkel, *Altertümer von Pergamon: Die Inschriften von Pergamon*, 8/1-2. Vol. 1, nos. 1-250. Berlin 1890-1895.
- I. Pergamon II M. Fränkel, *Altertümer von Pergamon: Die Inschriften von Pergamon*, 8/1-2. Vol. 2, nos. 251-1334. Berlin 1890-1895.
- I. Perge S. Şahin, *Die Inschriften von Perge*. Bonn 1999.
- I. Sardis W. H. Buckler – D. M. Robinson, *Sardis, VII. Greek and Latin Inscriptions*, Part I. Leiden 1932.
- I. Smyrna II G. Petzl, *Die Inschriften von Smyrna II/1*. Bonn 1987.
- IG *Inscriptiones Graecae*.
- IGR *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*.
- Janiszewski et al. 2015 P. Janiszewski, K. Stebnicka – E. Szabat, *Prosopography of Greek Rhetors and Sophists of the Roman Empire*. Oxford 2015.
- Johnson 1943 A. C. Johnson, "Review". *AJA* 47/2 (1943) 256-257.
- Jones 1966 A. H. M. Jones, *The Greek City from Alexander to Justinianus*. Oxford 1966.
- Jones 1980 C. P. Jones, "Prosopographical Notes on the Second Sophistic". *GRBS* 21 (1980) 373-380.
- Jones 1983 C. P. Jones, "Diotrephes of Antioch". *Chiron* 13 (1983) 369-80.
- Jones 1990a C. P. Jones, "A new Lycian dossier establishing an artistic contest and festivals in the reign of Hadrian". *JRA* 3 (1990) 484-488.
- Jones 1990b C. P. Jones, "Heracles at Smyrna". *AJN* 2 (1990) 65-76.
- Kerényi 1967 K. Kerényi, *Eleusis: Archetypal Image of Mother and Daughter*. London 1967.
- Klöckner 2012 A. Klöckner, "Tradition – Repräsentation – Distinktion. Eine Fallstudie zu Reliefweihungen Von Priestern im späthellenistischen und römischen Attika". Eds. M. Horster – A. Klöckner, *Civic Priests: Cult Personnel in Athens from the Hellenistic Period to Late Antiquity*. Berlin - Boson (2012) 27-66.
- König 2005 J. König, *Athletics and Literature in the Roman Empire*. Cambridge 2005.
- Kuhn 2014 A. B. Kuhn, "The chrysophoria in the Cities of Greece and Asia Minor in the Hellenistic and Roman Periods". *Tyche* 29 (2014) 51-87.

- Landfester 2007 M. Landfester, "Philostratos". *DNP Supplement* 2 (2007) 460-463.
- Lane 1964 E. N. Lane, "A Re-Study of the God Men, Part 1: The Epigraphic and Scup-tural Evidence". *Berytus* 15 (1964) 5-58.
- Lane 1971 E. N. Lane, *Corpus Monumentorum Religionis Dei Menis I: The Monu-ments and Inscriptions*. Leiden 1971.
- Lane 1975 E. N. Lane, *Corpus Monumentorum Religionis Dei Menis II: The Coins and Gems*. Leiden 1975.
- Lane 1976 E. N. Lane, *Corpus Monumentorum Religionis Dei Menis III: Interpretati-ons and Testimonia*. Leiden 1976.
- Lane 1978 E. N. Lane, *Corpus Monumentorum Religionis Dei Menis IV: Suplementary Men Inscriptions from Pisidia*. Leiden 1978.
- Lüders 1873 O. Lüders, *Die Dionysischen Künstler*. Berlin 1873.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor*. Princeton 1950.
- Maischberger 2014 M. Maischberger, "Tiyatro Kompleksi ve Dionysos Tapınağı". Eds. F. Pir-son – A. Scholl, *Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent: Pergamon*. İstanbul (2014) 288-299.
- Malay 2005 H. Malay, "Anadolu'da Antik Dönem'de İnanç İstismarı: İtiraf Yazıları". *Toplumsal Tarih* 13 (2005) 52-59.
- MAMA *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*.
- MDAI (A) *Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts. Athenische Abteilung* Berlin.
- Mellor 1975 R. Mellor, *ΘΕΑ ΡΩΜΝ: The Worship of the Goddess Roma in the Greek World*. Göttingen 1975.
- Mellor 1981 R. Mellor, "The Goddess Roma". *ANRW II*. 17/2 (1981) 950-1030.
- Merkelbach 1985 R. Merkelbach, "Eine Inschrift des Weltverbandes der Dionysischen Technitai". *ZPE* 58 (1979) 136-138.
- Merkelbach 1988 M. Merkelbach, *Die Hirten des Dionysos: Die Dionysos-Mysterien der römischen Kaiserzeit und der bukolische Roman des Longus*. Stuttgart 1988.
- Merker 2000 G. S. Merker, *The Sanctuary of Demeter and Kore: Terracotta Figurines of the Classical, Hellenistic, and Roman Periods*. Princeton-New Jersey 2000.
- Meyer 1987 M. W. Meyer, *The Ancient Mysteries: A Sourcebook of Sacred Texts*. Phila-delphia 1987.
- Müller 1989 H. Müller, "Ein neues hellenistisches Weihepigramm aus Pergamon". *Chiron* 19 (1989) 499-553.
- Nilsson 1957 M. P. Nilsson, *The Dionysiac Mysteries of the Hellenistic and Roman Age*. New York 1957.
- O'Brien-Moore 1942 A. O'Brien-Moore, "M. Tullius Cratippus, Priest of Rome". *YCLS* 8 (1942) 23-50.
- Ohlemutz 1940 E. Ohlemutz, *Die Kulte und Heiligtümer der Götter in Pergamon*. Würz-burg 1940.

- Oliver 1950 J. H. Oliver, *The Athenian Expounders of the Sacred and Ancestral Law*. Baltimore 1950.
- Oliver 1967 J. H. Oliver, "The Sacred Gerusia and the Emperor's Consilium". *Hesperia* 36 (1967) 329-335
- Oliver 1970 J. H. Oliver, *Marcus Aurelius: Aspects of Civic and Cultural Policy in the East*. Princeton 1970.
- Otto 1965 W. F. Otto, *Dionysus: Myth and Cult*. Bloomington-London 1965.
- Özlem-Aytaçlar 2006 P. Özlem Aytaçlar, *Yazıtlar ve Antik Kaynaklar Işığında Batı Anadolu'da Entelektüeller*. İstanbul 2006.
- Öztürk 2010 B. Öztürk, *Roma İmparatorluk Çağı Küçükasyası'nda Dionysos Kültü*. İstanbul 2010.
- Paz de Hoz 1999 M. Paz de Hoz, *Die lydischen Kulte im Lichte der griechischen Inschriften*. Bonn 1999.
- Petzl – Schwertheim 2006 G. Petzl – E. Schwertheim, *Hadrian und die dionysischen Künstler. Drei in Alexandria Troas neugefundene Briefe des Kaisers an die Künstler – Vereinigung*. Bonn 2006.
- PIR *Prosopographia Imperii Romani*.
- Price 1984 S. R. F. Price, *Rituals and Power: The Roman Imperial Cult in Asia Minor*. Cambridge 1984.
- Puech 2002 B. Puech, *Orateurs et Sophistes Grecs Dans Les Inscriptions D'époque Impériale*. Paris 2002.
- Quant 1912 G. Quant, *De Baccho ab Alexandri aetate in Asia Minore culto*. Halenses 1912.
- Radt 1999 W. Radt, *Pergamon: Geschichte und Bauten einer antiken Metropole*. Darmstadt 1999.
- Ramsay 1916 W. M. Ramsay, "Colonia Caesarea (Pisidian Antioch) in the Augustan Age". *JRS* VI (1916) 83-134.
- Rehm 1958 R. Rehm, *Didyma II: Die Inschriften*. Berlin 1958.
- Reynolds 1981 J. Reynolds, "New Evidence for Imperial Cult in Julio – Claudian Aphrodisias". *ZPE* 43 (1981) 317-327.
- Reynolds 1982 J. Reynolds, *Aphrodisias and Rome: Documents from the Excavation of the Theatre at Aphrodisias Conducted by Kenan T. Erim, together with some related texts*. London 1982.
- Reynolds 1991 J. Reynolds, "Epigraphic Evidence for the Construction of the Theatre: 1st c. B.C. to mid. 3rd c. A.D.". Eds. R. R. R. Smith – K. T. Erim, *Aphrodisias Papers 2: The Theatre, a Sculptor's Workshop, Philosophers, and Coin-types*. Ann Arbor (1991) 15-28.
- Rigsby 1996 K. J. Rigsby, *Asylia: Territorial Inviolability in the Hellenistic World*. Los Angeles-London 1996.
- Robert – Robert 1954 J. Robert – L. Robert, *La Carie II: Histoire et géographie historique avec le recueil des inscriptions antiques*. Tome II. Paris 1954.
- Robert – Robert 1971 J. Robert – L. Robert, *Bulletin épigraphique. Revue des Études Grecques*.

- Tome 84/401-403 (1971) 397-540.
- Robert 1960 L. Robert, "Inscriptions de Didymes et de Milet". *Hellenica* XI/XII (1960) 449-489.
- Robert 1966 L. Robert, "Inscriptions d'Aphrodisias". *Antiquité Classique* 36/2 (1966) 377-432.
- Robert 1969 L. Robert, *Laodicée du Lycos: Le Nymphée, Campagnes* (1961-1963). Paris 1969.
- Rogers – Peppler 1944 R. S. Rogers – C. W. Peppler, "Review: Yale Classical Studies by Austin M. Harmon and Alfred R. Bellinger". *AJPh* 65/3 (1944) 287-289.
- Roueché 1993 C. Roueché, *Performers and Partisans at Aphrodisias in the Roman and Late Roman Periods*. London 1993.
- Sandy 1997 G. Sandy, *The Greek World Of Apuleius and The Second Sophistic*. Leiden-New York-Köln 1997.
- Sarıkaya 2012 S. Sarıkaya, "Asylia: Tarihsel Gelişimi". Eds. A. V. Çelgin – N. E. Akyürek Şahin, *Akron 2: Eskiçağ Yazıları 2*. İstanbul (2012) 67-91.
- Schissel 1926 O. Schissel, "Die Familie des Minukianos". *Klio* 21 (1926) 361-373.
- Schulthess 1935 O. Schulthess, "Neopoioi". *RE* XVI (1935) 2433-2439.
- Schwandner 1990 E.-L. Schwandner, "Beobachtungen zur hellenistischen Tempelarchitektur in Pergamon". Eds. W. Hoepfner – E.-L. Schwandner, *Hermogenes und die hochhellenistische Architektur*. Mainz am Rhein (1990) 80-102.
- Schwarzer 2014 H. Schwarzer, "Attaloslar ve Hükümdar Kültü". Eds. F. Pirson – A. Scholl, *Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent: Pergamon*. İstanbul (2014) 404-419.
- SEG *Supplementum Epigraphicum Graecum*.
- Sheppard 1981 A. R. R. Sheppard, "R.E.C.A.M. Notes and Studies No. 7: Inscriptions from Uşak, Denizli and Hisar Köy". *AS* 3 (1981) 19-27.
- Sherk 1988 R. Sherk, *The Roman Empire: Augustus to Hadrian*. Cambridge 1998.
- SIG *Sylloge Inscriptionum Graecarum*.
- Smith 1993 M. F. Smith, *The Epicurean Inscription, Diogenes of Oinoanda*. Napoli 1993.
- Sokolowski 1973 F. Sokolowski, "On the New Pergamene Lex Sacra". *GRBS* 14 (1973) 407-413.
- Sokolowski 1979 F. Sokolowski, "Τὰ ἔντυρα: On the Mysteries in the Lydian and Phrygian Cults". *ZPE* 34 (1979) 65-69.
- Solmsen 1940 F. Solmsen, "Some Works of Philostratos the Elder". *TAPhA* 71 (1940) 556-572.
- Stebnicka 2006 K. Stebnicka, "Die Münzen der Sophisten und Rhetoren aus der Zeit der zweiten Sophistik". *Palamedes* 1 (2000) 167-184.
- Stevenson 2001 G. Stevenson, *Power and Place: Temple and Identity in the Book of Revelation*. Berlin-New York 2001.
- Swain 1996 S. Swain, *Hellenism and Empire: Language, Classicism, and Power in the Greek World AD 50–250*. Oxford 1996.
- Şahin 2015 S. Şahin, "Lykiarkes Sorunu". Eds. A. V. Çelgin – N. E. Akyürek-Şahin,

- TAM* *Akron 10: Eskiçağ Yazıları 8*. İstanbul (2015) 1-26.
Tituli Asiae Minoris.
- Todd 1944 O. J. Todd, "Review". *CPh* 39/1 (1944) 61-63.
- Türkan 2012 A. Türkan, "Men, Mensis, Moon/Ay Tanrı Men, Özellikleri ve Kültü". Eds. A. Sina – T. Yiğit, *Ömer Çapar'a Armağan*. Ankara (2012) 333-348.
- Whitmarsh 2005 T. Whitmarsh, *The Second Sophistic*. Oxford 2005.
- Wickkiser 2008 B. L. Wickkiser, *Asklepios, Medicine, and the Politics of Healing in Fifth-Century Greece*. Baltimore 2008.
- Wörle 1990 M. Wörle, "Inscripfen von Herakleia am Latmos II. Das Priestertum der Athena Latmia". *Chiron* 20 (1990) 19-58.
- Yurtsever 2015 A. Yurtsever, "Neokoros Düşüncesinin Kökeni ve Gelişimi: Tanrı, Kutsal Krallık ve Yönetici İlişkisi". *AUSBD* 15/2 (2015) 1-16.